

Nederlandse krachten voor de Indonesische zaak

Een onderzoek naar de lobbyacties van de Vereniging Nederland-Indonesië
tussen 1945 en 1947

Stefan Smit

Inhoud

Samenvatting.....	2
Inleiding	3
Methode en onderzoek.....	6
De ontstaansgeschiedenis van de V.N-I	9
Ideeën over Nederlands-Indië.....	9
De eerste signalen van een vereniging.....	11
De lobbytactieken van de V.N-I tussen 1945-1947	15
De politieke context rondom de eerste maanden na de bevrijding in Nederland ten aanzien van de Indonesische onafhankelijkheid	15
De Vereniging Nederland-Indonesië laat van zich horen.....	16
De V.N-I wordt landelijk bekender	20
De opmaat naar het Akkoord van Linggadjati in 1946	22
De weg naar de eerste Nederlandse militaire operatie	25
De V.N-I vanuit het perspectief van <i>inside</i> en <i>outside</i> lobby	29
De etymologie en geschiedenis van lobby	29
De positie van de V.N-I.....	31
De lobbytactieken van de V.N-I.....	33
Conclusie	38
Literatuurlijst	41
Archieven.....	42
Internetsites	43
Kranten	43

Samenvatting

De 6 decemberrede in 1942 van Koningin Wilhelmina was in Nederland een katalysator voor discussies onder progressieve verzetsstrijders over de gedachte van een onafhankelijk Nederlands-Indië. Het moment waarop Soekarno op 17 augustus 1945 de onafhankelijkheid uitriep, ook wel bekend als de *proclamsi*, werd deze discussie over de staatsrechtelijke positie van Nederlands-Indië ook een groot thema in de landelijke politiek na de Tweede Wereldoorlog, en ook in de samenleving. De Vereniging Nederland-Indonesië (V.N-I) was in dit politieke debat een speler die sympathiek stond tegenover de onafhankelijkheidsverklaring. De V.N-I bestond uit mensen van verschillende politieke, sociale en religieuze achtergronden. Het doel van deze Vereniging was om bij de Nederlandse regering en het Nederlandse volk te pleiten en steun te zoeken voor de Indonesische onafhankelijkheid. In dit onderzoek wordt onderzocht hoe de V.N-I kan worden geduid als speler in dit politiek-maatschappelijk debat. Hierbij wordt een koppeling gemaakt met twee concepten uit de politieke wetenschappen: *outside* en *inside* lobby. Deze analyse vanuit het perspectief van *outside* en *inside* lobby heeft blootgelegd dat de V.N-I tot op een bepaalde hoogte succesvol was in hun lobbytactieken. Dit komt onder andere door de samenwerking die met verwante groeperingen is gezocht, en de mate waarin burgers de Indonesische onafhankelijkheid als een belangrijk politiek thema zagen. Daarbij trachtte de V.N-I ook een brede aanhang te creëren om invloed uit te oefenen op het regeringsbeleid ten opzichte van de Indonesische onafhankelijkheid.

Inleiding

Willem Schermerhorn landde in 1946 vanuit Indonesië op Schiphol voor wat hij ‘het groote gevecht’ met de Nederlandse instanties noemde.¹ Schermerhorn was zojuist in Indonesië met de Indische revolutionairen tot het Akkoord van Linggadjati gekomen. Dit akkoord werd getekend door een delegatie van Nederland en van de Indonesische Republiek. Het akkoord betekende onder andere een erkenning van het de facto gezag van de Indonesische Republiek over een aantal gebieden. Eenmaal in Nederland aangekomen, moest Schermerhorn het Akkoord zien te verdedigen. De Nederlandse regering was namelijk nog niet overtuigd van dit akkoord. Vanuit de Nederlandse bevolking werd ook gereageerd. Zo kreeg de Vereniging Nederland-Indonesië via een petitionnement 233.000 handtekeningen bijeen voor de steun van een vreedzame en vriendschappelijke oplossing voor de diplomatieke impasse tussen Nederland en de Indonesische Republiek.²

Het petitionnement toont aan dat een vreedzaam antwoord op het Indonesisch onafhankelijkheidsstreven belangrijk was voor een deel van de Nederlandse bevolking. Dit perspectief op de onafhankelijkheidsperiode van Indonesië geniet in de historiografie echter geen grote belangstelling. De focus binnen de historiografie over Indonesië wordt op dit moment met name gelegd op het geweld dat door het Nederlandse leger is toegepast tijdens de ‘politioele acties’. “Het vertelt ons hoe wij vanaf nu over de oorlog met Indonesië kunnen spreken”, zei Peter Romijn, hoofd onderzoek aan het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD), in een interview met de NOS.³ Romijn refereerde naar het onderzoek dat door het kabinet Rutte III in 2016 werd geïnitieerd en gefinancierd. Het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD), het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV) en het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) voerde uiteindelijk de onderzoeksopdracht uit.

Een aanleiding voor het opzetten van dit onderzoek was het boek van Remy Limpach. In zijn boek *De Brandende Kampongs van Generaal Spoor* beschrijft Limpach dat het geweld vanuit Nederlandse kant structureel werd gepleegd, en niet incidenteel van aard was, zoals in de vorige eeuw menig keren werd gesteld door onderzoekers en de Nederlandse overheid. Door het Nederlandse geweld als een structurele factor te zien, trekt Limpach een hardere conclusie dan andere historici die

¹ David van Reybrouck, *Revolusi. Indonesië en het ontstaan van de moderne wereld* (Amsterdam 2020) 361.

² Ibidem, 361.

³ NOS, <https://nos.nl/artikel/2135083-we-weten-nu-dat-het-oorlog-is-geweest-in-indonesie-een-vuile-oorlog> (geraadpleegd 4 december 2023).

onderzoek hebben gedaan naar het geweld.⁴ Zij menen dat het Nederlandse geweld in Indonesië voornamelijk als incidenten moeten worden gekenmerkt.

Naast deze recente focus op de Nederlandse geweldplegingen tijdens de ‘politieke acties’ in Indonesië - deze term is inmiddels niet meer gangbaar en men spreekt dus ook wel van de koloniale oorlog - is de Indonesische onafhankelijkheidsperiode ook belicht vanuit de parlementaire ontwikkelingen in Nederland. Binnen deze categorie zijn ontwikkelingen in de eerste plaats vanuit een algemene invalshoek beschreven, met name door het Centrum voor Parlementaire Geschiedenis. Dit onderzoeksinstituut geeft namelijk vanaf de jaren 80 een serie zeer omvangrijke publicaties uit die de naoorlogse kabinetten vanuit verschillende thema’s analyseert. Deze serie begint bij 1945 en werkt naar het heden toe.

Daarnaast zijn ook menig biografieën geschreven over hoofdpersonen als Louis Beel, Willem Drees, Huib van Mook, Pieter Gerbrandy en Willem Schermerhorn.⁵ Lambert Giebels, oud PvdA-politicus plaatst Beel bij de discussie over de Indonesische onafhankelijkheid bij de federalisten. Deze mensen stonden achter een federaal Indonesië dat via een Nederlands-Indische Unie was verbonden aan Nederland. De kroon zou van deze unie het staatshoofd zijn.⁶ De politicoloog Hans Daalder plaatst Drees hierin ook bij de federalisten, evenals Tom van den Berge, onderzoeker aan het Koninklijk Instituut van Taal-, Land- en Volkenkunde, in zijn onderzoek naar Huib van Mook.⁷ Herman Langeveld, onderzoeker bij het Biografie Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen, plaatst Schermerhorn ook bij de federalisten.⁸ Cees Fasseur, historicus, plaatst Gerbrandy echter bij de conservatieve stroming. Zij zag geen heil in een nieuwe staatsinrichting van het Rijk, en stonden achter een sterke rol van de kroon in het gehele Koninkrijk der Nederlanden.⁹

De parlementaire ontwikkelingen zijn binnen deze categorie ook specifiek onderzocht door historici. De focus in dit veld van de geschiedschrijving ligt bij de wrijvingen die in fracties en politieke

⁴ Rémy Limpach, *De brandende kampongs van generaal Spoor* (Amsterdam 2016). Andere historici die ook recent over het geweld in Indonesië hebben geschreven zijn: Geert Oostindie, *Soldaat in Indonesië. 1945-1950: getuigenissen van een oorlog aan de verkeerde kant van de geschiedenis* (Amsterdam, 2015); Herman Bussemaker, *Bersiap! Opstand in het paradijs. De Bersiap-periode op Java en Sumatra 1945-1946* (Amsterdam 2012); Bauke Geersing, *Kapitein Raymond Westerling en de Zuid-Celebes-affaire (1946-1947): mythe en werkelijkheid : een markante periode uit de geschiedenis van Nederlands-Indië* (Amsterdam 2021).

⁵ Lambert Giebels, *Beel. Van vazal tot onderkoning* (Zeist 2002); Hans Daalder, *Vier jaar nachtmerrie. Willem Drees 1886-1988. De Indonesische kwestie* (Amersfoort 2004); Tom van den Berge, *H.J. van Mook 1894-1965. Een vrij en gelukkig Indonesië* (Amersfoort 2014); Cees Fasseur, *Eigen meester, niemands knecht. Het leven van Pieter Sjoerds Gerbrandy. Minister-president van Nederland in de Tweede Wereldoorlog* (Amsterdam 2014); Herman Langeveld, *De man die in de put sprong. Willem Schermerhorn 1894-1977* (Amsterdam 2014).

⁶ Giebels, *Beel. Van vazal tot onderkoning*, 209.

⁷ Daalder, *Vier jaar nachtmerrie. Willem Drees 1886-1988. De Indonesische kwestie*, 406; Van den Berge, *H.J. van Mook 1894-1965. Een vrij en gelukkig Indonesië*, 230-031.

⁸ Langeveld, *De man die in de put sprong. Willem Schermerhorn 1894-1977*, 379.

⁹ Fasseur, *Eigen meester, niemands knecht. Het leven van Pieter Sjoerds Gerbrandy. Minister-president van Nederland in de Tweede Wereldoorlog*, 493.

partijen ontstonden en welke standpunten zij aannamen ten opzichte van de Indonesische onafhankelijkheid. Zo schreef Jan Bank zijn dissertatie *Katholieken en de Indische Revolutie* in 1983.¹⁰ Bank is een historicus die jarenlang de leerstoel vaderlandse geschiedenis in Leiden bekleedde, en daarbij ook actief was als gemeenteraadslid voor de PvdA. In zijn dissertatie beschreef hij wat de betekenis was van de oorzaken en gevolgen wat betreft de verdeeldheid onder katholieken. Zij zouden wel een nieuwe positie van Nederlands-Indië willen creëren, maar Nederland moest hierin wel de dominante factor blijven. Katholieke sympathisanten van de Indonesische onafhankelijkheid werden hierbij genegeerd of gehekeld.¹¹ Daarnaast is ook de het standpunt van de CPN geanalyseerd door Jan Willem Stutje, een historicus verbonden aan de universiteit van Gent en het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis. Hij concludeert dat de CPN altijd al sympathiek stond tegenover Indonesische nationalistes.¹² De ontwikkelingen binnen de ARP ten aanzien van de Indonesische onafhankelijkheid werd daarbij ook geanalyseerd door Herman Smit in zijn boek *Gezag is gezag*.¹³ Hierin beschrijft Smit dat gereformeerden er juist op geënt om het Indonesische onafhankelijkheidsstreven te remmen. Bij de gereformeerde hoek was het echter ook zo dat sympathisanten werden genegeerd.¹⁴

In deze analyses van de politieke en parlementaire ontwikkelingen is de interactie met de Nederlandse bevolking onderbelicht gebleven. De oprichting van belangengroepen, zoals de vereniging Nederland-Indonesië en het Nationaal Comité Handhaving Rijkseenheid, die tegenover de V.N-I stond in de discussie over de Indonesische onafhankelijkheid, laat daarentegen wel zien dat deze interactie tussen politiek en bevolking heeft plaatsgevonden. Deze belangengroeperingen en hun impact op de maatschappij zijn tot op een bepaalde hoogte onderzocht.

Een analyse van belangengroepen aangaande de Indonesische onafhankelijkheidskwestie is veelvuldig in het licht van het Akkoord van Linggadjadi uit 1946 gemaakt. Binnen deze analyses wordt een grote rol toegekend aan organisaties van rechtse signatuur. Hans Daalder, politicoloog, beschrijft in zijn boek over Willem Drees en de Indonesische onafhankelijkheidsperiode hoe vanuit de rechtse hoek protesten ontstonden tegen het Akkoord en geeft hierbij ook aan hoe vanuit militaire kringen kritiek ontstond.¹⁵ De historicus Cees Fasseur analyseerde ook deze groeperingen van rechtse signatuur in zijn biografie over Pieter Sjoerds Gerbrandy. De ARP-politicus voerde, in de rol van

¹⁰ Jan Bank, *Katholieken en de Indonesische Revolutie* (Amsterdam 1983).

¹¹ Robert van Niel, 'Katholieken en de Indonesische Revolutie (Catholics and the Indonesian Revolution)', *The Journal of Asian Studies* 45:1 (1985) 187-189, aldaar 188.

¹² Jan Willem Stutje, *De man die de weg wees. Leven en werk van Paul de Groot 1899-1986* (Amsterdam 2000) 265.

¹³ Herman Smit, *Gezag is gezag. Kanttekeningen bij de houding van de gereformeerden in de Indonesische kwestie* (Hilversum 2006).

¹⁴ M.C. Brands, 'De foutjescultuur. Over de Haagse missiedrift', *Hollands Maandblad* 710:1 (2007) 3-6, aldaar 3.

¹⁵ Daalder, *Vier jaar nachtmerrie. Willem Drees 1886-1988. De Indonesische kwestie*, 70-71.

voorzitter van het Nationaal Comité Handhaving Rijkseenheid, een felle oppositie tegen het Akkoord en volgens Fasseur was de algehele oppositie erg fel tegen dit Akkoord en kende deze zijn weerga niet in de Nederlandse geschiedenis.¹⁶ Hierbij zouden ook de meeste Nederlanders niet positief tegenover het onafhankelijkheidsstreven van Indonesië staan.¹⁷

Dit beeld wordt echter genuanceerd door historicus H.W. van den Doel. In zijn boek *Afscheid van Indië* benoemt Van den Doel dat de rechtse oppositie ten opzichte van de Indonesische onafhankelijkheid niet in het algemeen werd gedeeld. Zo bleken procentueel meer Nederlanders vóór het Akkoord te zijn.¹⁸ David van Reybrouck, een Belgisch historicus, geeft in zijn boek *Revolusi* aan dat er in Nederland meer sprake was van een sterke verdeeldheid onder voorstanders en tegenstanders van het Akkoord.¹⁹ In het licht van deze mensen die dus positief stonden tegenover een onafhankelijker Indonesië, is door Seerp de Blauw en Lodewijk Severein in 1980 de Vereniging Nederland-Indonesië geanalyseerd.²⁰ De focus blijft echter op de opvattingen vanuit de vereniging, en niet de lobbytactieken an sich. De Blauw en Severijn trachtten de invloed van de V.N-I op het regeringsbeleid te analyseren. Hieruit concludeerden ze dat de invloed van de Vereniging gering was, aangezien zij geen aansluiting konden vinden bij de regering, en aangewezen waren op buitenparlementaire acties.²¹

De vraag is echter in hoeverre deze conclusie klopt. Na de analyse van De Blauw en Severijn is namelijk door de tijd heen door wetenschappers veelvuldig onderzoek gedaan naar belangengroeperingen die de regering vanwege een bepaald politiek doel wilden beïnvloeden. Dit onderzoek tracht daarom de V.N-I te duiden door een focus te leggen op de lobbytactieken van de V.N-I. Hierbij wordt een koppeling gemaakt met twee wetenschappelijke concepten: *inside* en *outside lobbying*.

Methode en onderzoek

Om in dit onderzoek de Vereniging Nederland-Indonesië te kunnen duiden aan de hand van hun lobbytactieken, wordt in dit onderzoek twee concepten binnen de politieke wetenschappen aangehaald: *Inside* en *outside lobbying*. De twee concepten zijn veelvuldig onderzocht binnen de

¹⁶ Fasseur, *Eigen meester, niemands knecht. Het leven van Pieter Sjoerds Gerbrandy. Minister-president van Nederland in de Tweede Wereldoorlog*, 492-193.

¹⁷ Ibidem, 486.

¹⁸ H.W. van den Doel, *Afscheid van Indië* (Amsterdam 2001) 188-189.

¹⁹ Van Reybrouck, *Revolusi. Indonesië en het ontstaan van de moderne wereld*, 361-362.

²⁰ Seerp De Blauw en Lodewijk Severein, *De Vereniging Nederland-Indonesië. Vooruitstrevend Nederland. Dekolonisatie en de houding in het konflikt met Indonesië* (Amsterdam 1980).

²¹ Ibidem, 131.

politieke wetenschappen. De onderzoeken die zich bezighouden met deze twee concepten trachten te begrijpen waarom bepaalde belangengroepen, bedrijven, Ngo's et cetera. bepaalde tactieken gebruiken om beleidsmakers te beïnvloeden. De tactieken die worden gehanteerd zouden onder *inside* en *outside* lobbying kunnen worden geplaatst.

Outside lobbying is in 1998 door de Amerikaanse politicoloog Ken Kollman breed geanalyseerd, waarbij de focus lag op belangengroepen die lobbyen in en rondom Washington DC. Kollman definieert *outside lobbying* als pogingen van belangengroepen om burgers te mobiliseren buiten de kring van de beleidsmakers, om zo contact te krijgen met bepaalde beleidsmakers of om juist druk uit te oefenen op een beleidsproces.²² *Inside lobbying* is daarentegen een lobbytactiek die directer is gericht op de beleidsmaker, om van daaruit invloed uit te oefenen.²³ De scheidslijn tussen *Inside* en *outside lobbying* is echter niet altijd concreet.²⁴

Er bestaan volgens Kollman twee kerntaken bij *outside lobbying*. De eerste kerntaak is het communiceren van een deel van de publieke opinie richting beleidsmakers. Dit gebeurt dikwijls via publicaties, demonstraties, mediaoptredens et cetera. De belangengroepering signaleert hiermee dat een bepaalde kwestie leeft bij een groep mensen wiens belangen zij behartigen. *Outside lobbying* moet daarbij volgens Kollman niet worden gezien als een tactiek dat alleen voor beleidsmakers of politici in een parlement is bedoeld. De tweede kerntaak binnen *outside lobbying* is dus ook om de publieke opinie op politieke kwesties te beïnvloeden. Hierbij is het doel om de kwestie onder de aandacht van burgers te brengen, om zo ook meer steun te vergaren.²⁵ Kollman concludeert in zijn studie dat de belangengroepering en publieke opinie constant elkaar beïnvloeden. Hierbij geeft Kollman aan dat de publieke opinie ook buiten belangengroep om invloed kan uitoefenen op beleidsmakers.²⁶

Hoe kan de V.N-I als vereniging worden geduid aan de hand van de lobbytactieken die zij uitvoerden tussen 1945 en 1947 op de publieke opinie en het regeringsbeleid tijdens de periode waarin de Indonesische onafhankelijkheid ter discussie werd gesteld? Dit zal de leidende vraag zijn in dit onderzoek. Hierbij worden de studies over *inside* en *outside* lobbying in dit onderzoek gebruikt om de lobbytactieken van de V. N-I. beter te duiden. Om te achterhalen wat de lobbytactieken van de V. N-I precies inhield, is gebruik gemaakt van het archiefmateriaal bij het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD). Er wordt in dit onderzoek ook gebruik van kranten die tussen 1945 en

²² Ken Kollman, *Outside Lobbying. Public Opinion & Interest Group Strategies* (Princeton 1998) 3.

²³ Andreas Dür en Gemma Mateo, 'Gaining acces or going public? Interest group strategies in five European countries', *European Journal of Political Research* 52:5 (2013) 660-686, aldaar 662.

²⁴ Kollman, *Outside Lobbying. Public Opinion & Interest Group Strategies*, 3.

²⁵ Ibidem, 8.

²⁶ Ibidem, 156.

1947 berichtte over de Vereniging Nederland-Indonesië. Hierbij is gebruikt gemaakt van de site delpher.

Het onderzoek zal aanvangen met de ontstaansgeschiedenis van de V. N-I. Hierin wordt duidelijk wat het doel was van de V.N-I en hoe de ontstaansgeschiedenis eruit zag. In hoofdstuk twee wordt nader bekeken welke lobbytactiek de V. N-I hanteerde. Hierbij worden de lobbytactieken tussen 1945 en 1947 bekeken. In hoofdstuk 3 worden de lobbytactieken van de V.N-I gekoppeld aan inzichten en termen die worden gebruikt in de onderzoeken naar *inside* en *outside* lobby, en in hoofdstuk vier wordt uiteindelijk een conclusie gegeven op de leidende vraag in dit onderzoek.

De ontstaansgeschiedenis van de V.N-I

In dit hoofdstuk wordt geanalyseerd waarom de V.N-I werd opgericht na de Tweede Wereldoorlog. Hiervoor zal met name worden teruggegrepen naar de tijd van de bezetting. Vervolgens staan ook de begindagen van de Vereniging centraal, waarbij ook aandacht is voor de context. Daarnaast worden de personen besproken die aan het fundament stonden van de V.N-I, aangezien het analyseren van de motivatie en achtergrond van deze personen een verhelderend beeld schept op het ontstaan van de V.N-I. In dit hoofdstuk wordt ook duidelijk wat het specifieke doel was van de V.N-I in het kader van de beïnvloeding van de publieke opinie en de regering.

Ideeën over Nederlands-Indië

Een van de doelen die de V.N-I opstelde in haar oprichtingsmanifest, geeft een aanwijzing bij de vraag waarom de Vereniging vrijwel direct na de Tweede Wereldoorlog werd opgericht. In het oprichtingsmanifest staat namelijk dat de Vereniging zich als doel stelde 'de nieuwe geest van samenwerking van Nederlanders en Indonesiërs op voet van vrijwilligheid en gelijkrechtigheid in gemeenschappelijke strijd in bezet Nederland verworven te behouden en te versterken'.²⁷ Dit suggereert dat Nederlandse en Indonesische verzetsstrijders tijdens de bezetting tot elkaar zijn gegroeid en eensgezind waren wat betreft ideeën over Nederlands-Indië na de Tweede Wereldoorlog.

Eén van deze Indonesische verzetsgroepen in het Europees deel van het Koninkrijk Nederland was de Perhimpunan Indonesia (P.I.). De P.I., aanvankelijk Indische Vereeniging, was een organisatie die al voor de Eerste Wereldoorlog was opgericht door Indonesische studenten. De organisatie was bedoeld als middel om contacten onder Indonesische studenten te versterken. In de jaren 20 werd de organisatie nationalistischer.²⁸ De Duitse bezetting van Nederland in 1940 zorgde er uiteindelijk voor dat de organisatie ondergronds ging.²⁹

Tijdens de bezetting ontstonden in Amsterdam, Leiden en Den Haag ondergrondse P.I.-groepen van enige omvang en kreeg de gehele organisatie een vaste structuur. Daarbij trachtte de organisatie niet-leden aan zich te verbinden. Evie Poetiray, een Indonesisch activiste en student, werd bijvoorbeeld als niet-lid bij de P.I. betrokken. Met behulp van Evie Poetiray verschaftte de P.I. informatie over Indonesië aan gelijkgestemde Nederlandse verzetsleden. Deze informatie werd uiteindelijk

²⁷ Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD), Archief Vereniging Nederland-Indonesië (249-0884A), inv. nr. A1, Oprichtingsmanifest Vereniging Nederland-Indonesië (1945).

²⁸ Klaas Stutje, *Behind the Banner of Unity: Nationalism and anticolonialism among Indonesian Students in Europe. 1917-1931* (Amsterdam 2016) 46.

²⁹ Harry Poeze, *In het land van de overheersers. Indonesiërs in Nederland 1600-1950* (Dordrecht 1986) 305.

dikwijls bewerkt tot artikelen in de CPN-krant *De Waarheid, Het Parool, Vrij Nederland en de Vrije Katheder*. Setiadjit, voorman van de P.I. vóór de Tweede Wereldoorlog en één van de leiders in het verzet, was tevens redacteur van dit laatste blad.³⁰

De P.I. wist ook via een andere weg contact te maken met andere verzetslieden. Zo mocht de zendingsgroep Indonesische Christelijke Jongeren (I.C.J.) hun activiteiten tijdens de bezetting voortzetten. De wil onder Indonesiërs om samen te komen was dermate groot, dat deze zendingsgroep de bijeenkomsten toegankelijk maakte voor niet-leden en zelfs moslims. Tijdens deze bijeenkomsten kwamen dus verzetsleden, waaronder ook Nederlandse studenten, bij elkaar om te overleggen. Het overleg tussen deze verzetsleden gebeurde buiten het I.C.J. bestuur om. J.A. Verdoorn, een zendingsarts die tijdens de Tweede Wereldoorlog terug naar Nederland was gegaan, nam ook deel aan dit overleg. Als lid van de Parool-groep kon hij ook weer nadere contacten leggen. J.A. Verdoorn zou na de Tweede Wereldoorlog eerste vicevoorzitter worden van de V.N.³¹

De P.I. publiceerde vóór de Tweede Wereldoorlog artikelen over een onafhankelijk Indonesië. Veel progressieve Nederlanders en de CPN stonden achter dit onafhankelijkheidsstreven van de P.I. Tijdens de bezetting zou een toespraak van koningin Wilhelmina uiteindelijk op 6 december 1942 een katalyserend effect hebben op deze ideeën over onafhankelijkheid. In deze toespraak sprak de koningin in grote lijnen over een nieuw rijksverband na de overwinning door de Geallieerden. Dit rijksverband zou een samenwerking betekenen tussen Nederland, Curaçao, Indonesië en Suriname waarin een zekere zelfstandigheid zou bestaan voor binnenlandse aangelegenheden in de verschillende rijkdelen. Dit deel van de toespraak zou uiteindelijk het meest aangehaald worden door progressieven die sympathiseerden met een zelfstandig Indonesië en conservatieven die het rijksverband wilden versterken. De toespraak van Wilhelmina zorgde er uiteindelijk voor dat discussies werden gestart onder verzetsstrijders in bezet Nederland over de staatkundige positie van Nederlands-Indië na de Tweede Wereldoorlog.³²

Vanaf omstreeks 1943 ging de P.I. bewust en actief contact zoeken met Nederlanders van allerlei achtergronden, om vervolgens hun denken over de toekomst van Nederlands-Indië te beïnvloeden. Zo schreef Setiadjit in september 1943 een artikel in de *Vrije Katheder* waarin hij pleitte voor een zelfstandig Indonesië, waarbij hij refereerde naar de toespraak van koningin Wilhelmina.³³ Dit artikel startte uiteindelijk discussie tussen P.I.-groepen en progressieve Nederlanders.

Deze discussies vonden op verschillende niveaus plaats. De P.I. had bijvoorbeeld nauw contact met protestanten tijdens de I.C.J.-conferenties gemaakt. Dit contact werd voortgezet in lokale kringen

³⁰ Poeze, *In het land van de overheersers. Indonesiërs in Nederland 1600-1950*, 306.

³¹ Ibidem, 306.

³² Jennifer L. Foray, *Visions of Empire in the Nazi-Occupied Netherlands* (Cambridge 2012) 153-155.

³³ Poeze, *In het land van de overheersers. Indonesiërs in Nederland 1600-1950*, 324.

in onder andere Utrecht en Leiden. Op een ander niveau vonden ook gesprekken plaats tussen leidinggevende figuren in het verzet. Zo ontstond er in 1943 een serie bijeenkomsten tussen een Indonesische verzetsgroep, waaronder Setiadjit, en een Nederlandse verzetsgroep bestaande uit onder andere Johannes Verdoorn en Gerard Slotemaker de Bruïne. Uiteindelijk werd tussen 6 en 8 november in 1943 te Doorn een omvangrijk overleg gepleegd tussen verschillende personen uit het verzet en de vooroorlogse politiek. In dit overleg zaten onder andere de sociaaldemocraten Willem Drees en W. Middendorp en de communist A.J. Koejemans.³⁴ Het overleg resulteerde in een nota en werkprogramma over een nieuwe kijk op de relatie tussen Nederland en Nederlands-Indië.

Tijdens de bezetting groeiden dus met name progressieve Nederlanders en nationalistische Indonesiërs tot elkaar. Beide groepen hadden ideeën over de toekomst van Nederlands-Indië na de oorlog. De toespraak van koningin Wilhelmina op 6 december 1942 was uiteindelijk het startpunt van verdere samenwerking. De P.I. zocht hierbij bewust naar Nederlanders die sympathie voelde voor het Indonesisch nationalisme. In deze geest van samenwerking kregen groeperingen als sociaaldemocraten, communisten en Indonesiërs meer begrip voor elkaar.³⁵ Zo ontstonden uiteindelijk meerdere overleggroepen en werd tussen kopstukken uit het verzet ook overleg gepleegd. De dialoog die tijdens de bezetting over Nederlands-Indië ontstond, geeft uiteindelijk een beeld over de ontstaansgeschiedenis van de V.N-I deze dialoog werd namelijk na de Tweede Wereldoorlog voortgezet.

De eerste signalen van een vereniging

De eerste oproep om te komen tot Vereniging Nederland-Indonesië is te herleiden tot een brochure die werd uitgebracht op mei 1945. Deze brochure werd al tijdens de bezetting geschreven door de werk- en actiegroep Nederland-Indonesië, bestaande uit Nederlandse en Indonesische jongeren. Een van deze leden, Johannes Verdoorn, zou later de eerste secretaris worden van de Vereniging. In de brochure werd gepleit voor een opbouw van een vreedzame wereld zonder klassenstaten en klassenbevoorzachting. Het Nederlandse Koninkrijk zou hierin een "universeel gemenebest" moeten worden, en met betrekking tot Nederlands-Indië zou Nederland zijn eigenbelang moeten vergeten.³⁶

Op 19 augustus publiceerde de V.N-I een oprichtingsmanifest. De P.I. stond positief tegenover de oprichting. De P.I. beschouwde de oprichting als een voortzetting van de in bezettingstijd gevoerde

³⁴ Poeze, *In het land van de overheersers. Indonesiërs in Nederland 1600-1950*, 325.

³⁵ De Blauw en Severijn, *De Vereniging Nederland-Indonesië. Vooruitstreven Nederland. Dekolonisatieopvattingen en de houding in het conflict met Indonesië*, 126.

³⁶ *Ibidem*, 52.

discussies over de toekomst van Nederlands-Indië. De P.I. verwees daarbij ook naar de ontstane samenwerking tussen Nederlanders en Indonesiërs tijdens bezettingstijd. De V.N-I werd hierin ook als een aanvulling gezien wat betreft de voorlichting over Nederlands-Indië. De P.I. zou de V.N-I een “zo grootst mogelijke steun geven”.³⁷ Aan de hand van een telegram gericht aan de koningin, maakte de V.N-I ook haar oprichting bekend. In dit telegram verwees de V.N-I expliciet naar de rede die op 6 december 1942 was gegeven op Radio Oranje. In het telegram bedankte de V.N-I de koningin voor de rede en spreekt de Vereniging de wens uit voor een zo spoedig mogelijke onafhankelijkheid van Indonesië.³⁸

In het oprichtingsmanifest werd een viertal doelen opgesteld. Zo werd als eerste doel opgesteld dat Nederlands-Indië van haar koloniale status worden ontheven. Hierbij baseerde de Vereniging zich op de ideeën die tijdens rede van de koningin in 1942 werden gegeven. Deze ideeën, en dit was tevens het tweede doel, moesten volgens de V.N-I worden verspreid. Zoals eerder besproken trachtte de V.N-I de samenwerking tussen Nederlanders en Indonesiërs, die tijdens de Tweede Wereldoorlog ontstond, voort te zetten. Dit werd dus ook als derde doel opgesteld. Deze samenwerking ontstond tussen verzetskringen tijdens de bezetting in Nederland. Het vierde doel hield in dat de V.N-I een blijvende band van vriendschap wilde creëren tussen het Nederlandse en Indonesische volk. De V.N-I trachtte deze doelen te bereiken door het houden lezingen, radiotoespraken en het organiseren van tentoonstellingen met betrekking tot Indonesië. Daarbij zouden ze ook conferenties, studiekringen en cursussen te willen organiseren. Er zou ook een orgaan worden uitgegeven met de naam ‘De Brug-Djambatan’, en verschillende prijsvragen worden uitgeschreven.³⁹

Dit oprichtingsmanifest laat zien welke doelen de V.N-I voor ogen had tijdens de oprichtingsfase. De middelen die de V.N-I formuleerde in het oprichtingsmanifest laat hierbij ook zien dat de V.N-I op de voorgrond wilde treden in het kader van het onafhankelijkheidsstreven van de Indonesische Republiek. Met name het eerste doel, waarmee de V.N-I bekend maakte achter een ontheffing van de koloniale status te staan, was een concreet en relatief gedurfd standpunt.

In het oprichtingsmanifest is tevens een lijst met oprichters opgesteld, en bij een groot aantal van deze oprichters is een beroep of werkzaamheid vermeld. Uit de lijst met 112 oprichters bleken 46 personen uit de academische wereld te komen en waren acht personen werkzaam bij een krant. Opvallend is dat ook staat vermeld of de desbetreffende persoon in het verzet had gezeten of lid was van de Grote Advies Commissie der Illegaliteit (G.A.C). Dit waren zes personen. De vermelding van deze

³⁷ De Blauw en Severijn, *De Vereniging Nederland-Indonesië. Vooruitstreven Nederland. Dekolonisatieopvattingen en de houding in het konflikt met Indonesië*, 52.

³⁸ Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD), Archief Vereniging Nederland-Indonesië (249-0884A), inv. nr. A1, Telegram aan koningin Wilhelmina (1945).

³⁹ Ibidem, Oprichtingsmanifest (1945).

oud verzetsleden had waarschijnlijk te maken met de algehele kijk op verzetsleden uit die tijd. Het verzetsverleden van een persoon kon namelijk een bepaalde status geven. Zo werd namelijk ook de CPN zeer populair direct na de Tweede Wereldoorlog vanwege de vele communisten die actief waren in het verzet.

Binnen de Vereniging had de algemene vergadering het hoogste gezag.⁴⁰ Afgevaardigden van verschillende afdelingen in het land bezaten in deze algemene vergadering het stemrecht tijdens de verkiezing van het landelijk bestuur. Jaarlijks werd een nieuw landelijk bestuur gekozen. Het landelijk bestuur van de Vereniging werd belast met het beheer en het eventuele toezicht op bezittingen van de Vereniging. In de Vereniging bestond ook een dagelijks bestuur. De voorzitters van de afdelingen in het land, evenals de secretarissen en penningmeester van het landelijk bestuur, namen zitting in dit dagelijks bestuur. Het landelijk bestuur bestond in het oprichtingsjaar uit de volgende personen: J.P.B De Josselin De Jong (voorzitter), Djoyoadhiningrat (eerste vicevoorzitter), J.A. Verdoorn (tweede vicevoorzitter). J.A. Riemens (eerste secretaris), Daliloedin (tweede secretaris), E.M. Schaffers (penningmeester) en de overige leden Ong Eng Die en J. De Dreu.⁴¹

Zoals eerder vermeld, was Johannes Verdoorn een bekend persoon binnen Indonesische nationalistische kringen. Verdoorn studeerde medicijnen en werd in 1932 als arts door de Nederlandse Zendingsvereniging naar West-Java gestuurd. In 1939 keerde Verdoorn terug naar Nederland. De arts kwam hier in contact met Indonesiërs in het verzet en nam actief deel aan discussiegroepen met betrekking tot de toekomst van Nederlands-Indië, zoals eerder vermeld in dit hoofdstuk. Verdoorn vertrok in 1946 weer naar Nederlands-Indië om zijn zendingsactiviteiten voort te zetten.⁴²

J.P.B De Josselin De Jong was de eerste voorzitter van de V.N-I en was vanaf 1935 werkzaam als hoogleraar in de antropologie te Leiden. In zijn tijd als hoogleraar richtte de Jong zich op de volkenkunde van Nederlands-Indië. Tijdens de Tweede Wereldoorlog. De Jong was op dit moment niet politiek geëngageerd en zou dit ook niet worden, beschrijft Jan van Baal, antropoloog en oud-gouverneur van Nederlands Nieuw-Guinea.⁴³ Hij distantieerde zich van enige samenwerking met Duitsers en werd zelfs gevangengenomen. De Tweede Wereldoorlog en zijn gevangenneming zorgde ervoor dat De Josselin De Jong wel politiek actief werd. De Blauw en Soeverein beschrijven zelfs dat De Jong ook P.I.-lid was. Uiteindelijk stopte De Jong in na een jaar met zijn voorzitterschap.

⁴⁰ Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD), Archief Indische Collectie (400), inv. nr. 5471, Statuten en Reglement van de Vereniging Nederland-Indonesië (1945).

⁴¹ NIOD, Archief Vereniging Nederland-Indonesië (249-0884A), inv. nr. A1, Oprichtingsmanifest Vereniging Nederland-Indonesië (1945).

⁴² Huygens Instituut, <https://resources.huygens.knaw.nl/repertoriumzendingmissie/gids/persoon/1308137090> (geraadpleegd 3 januari 2023).

⁴³ Jan van Baal, 'Jan Petrus Benjamin De Josselin De Jong (13 maart 1886 – 15 november 1964)', *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* 121:3 (1965) 293-302, aldaar 295.

Djoyoadhiningrat, de eerste vicevoorzitter, was ook een P.I.-lid, evenals Daliloedin. Zijn functie binnen de V.N-I bleek van korte duur. Hij emigreerde namelijk in 1946 naar Nederlands-Indië en werd burgemeester van Semarang.⁴⁴ Daar werd hij uiteindelijk nog minister van Republiek onder het eerste kabinet van Soekarno. Daliloedin was een bekend figuur vanuit het Indonesisch verzet. Hij vertrok uiteindelijk ook naar het buitenland in 1948. Hij ging in dat jaar werken voor de Indonesische ambassade in Londen.⁴⁵

Daarnaast werden er ook twee overige leden tot het landelijk bestuur gerekend. Eén daarvan was Hugo de Dreu. Na de Tweede Wereldoorlog werd hij de eerste socialistische burgemeester van Assen. Hij was tevens ook lid van de PvdA-fractie in de Eerste Kamer. Hier functioneerde hij als woordvoerder over Indonesië, defensie en binnenlandse zaken.⁴⁶ Het andere overige lid was dr. Ong Eng Die. Zijn lidmaatschap was echter van korte duur: hij vertrok in 1946 naar Jakarta om te werken bij de Indonesische centrale bank.⁴⁷

Het valt op dat in het landelijk bestuur personen zaten die aan de academische of politieke wereld verbonden waren. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de voorzitter De Josselin De Jong en het bestuurslid dr. Ong Eng Die. In het landelijk bestuur zaten ook mensen die verbonden waren aan de P.I., zoals Djoyoadhiningrat en Daliloedin. Uit de bronnen kan niet duidelijk worden gemaakt in hoeverre Djoyoadhiningrat en Daliloedin nog actief waren bij de P.I. Door een gebrek aan concrete bronnen is het ook moeilijk om een duidelijk beeld van alle personen te schetsen. De beweegredenen van bijvoorbeeld De Josselin De Jong om buiten de academische wereld te treden om als voorzitter op te treden en zich politiek actief te maken, blijven onduidelijk. De overgebleven bronnen bieden hierin geen duidelijk beeld.

Uit de voorgeschiedenis van de V.N-I blijkt dat de ondergrondse activiteiten tussen progressieve Nederlanders en Indonesiërs een voedingsbodem waren voor nieuwe ideeën over de toekomst van Nederlands-Indië. Er werd namelijk al breed gesproken over de naoorlogse periode en welke positie Nederlands-Indië en andere kolonies zouden moeten innemen in het koninkrijk. Deze discussies werden met name aangewakkerd door de 6 decemberrede van koningin Wilhelmina, en ook op verschillende manieren geïnterpreteerd. Het oprichtingsmanifest vertelt ook wat het doel was van de V.N-I De Vereniging wilde een belangengroepering zijn die enerzijds een voorlichtende taak had voor de samenleving, en anderzijds ook tot doel stelde om de regering te beïnvloeden in het kader van de onafhankelijkheid van Nederlands-Indië.

⁴⁴ De Blauw en Severijn, *De Vereniging Nederland-Indonesië. Vooruitstreven Nederland. Dekolonisatieopvattingen en de houding in het conflict met Indonesië*, 158.

⁴⁵ Ibidem, 158.

⁴⁶ Parlement.com, https://www.parlement.com/id/vg09ll02pzty/h_j_de_dreu (geraadpleegd 3 januari 2023).

⁴⁷ De Blauw en Severijn, *De Vereniging Nederland-Indonesië. Vooruitstreven Nederland. Dekolonisatieopvattingen en de houding in het conflict met Indonesië*, 160.

De lobbytactieken van de V.N-I tussen 1945-1947

In dit hoofdstuk zullen de lobbytactieken van de V.N-I centraal staan. Hierbij wordt een chronologische volgorde aangehouden. In dit hoofdstuk zal blijken dat op een bepaald punt de lobbytactieken van de V.N-I grootschaliger werden. Voordat met de analyse van deze lobbytactieken wordt aangevangen, zal eerst de politieke context worden weergegeven, hiermee wordt een beeld geschetst van de tijd waarin de V.N-I voor het eerst maatschappelijk en politiek actief zal worden.

De politieke context rondom de eerste maanden na de bevrijding in Nederland ten aanzien van de Indonesische onafhankelijkheid

Op 17 augustus 1945 riep Soekarno de onafhankelijkheid uit van Indonesië. De Japanse bezetting van Indonesië was namelijk tot een einde gekomen, en Soekarno met zijn revolutionairen grepen hun kans binnen dit machtsvacuüm. De *proclamsi*, zoals de onafhankelijkheidsverklaring werd genoemd, ontsnapte echter van de aandacht van Nederland. Het Nederlandse volk was zich niet bewust van de onafhankelijkheidsverklaring. Een maand na de *proclamsi* werd het pas duidelijk dat het voor de door Soekarno uitgeroepen Indonesische Republiek menens was.⁴⁸

In Nederland werd ondertussen het eerste naoorlogse kabinet geïnstalleerd, met Wim Schermerhorn als minister-president. De houding van het kabinet ten opzichte van Soekarno werd beïnvloed door de samenwerking tussen Soekarno en de Japanse bezetting in Indonesië. Net als dat Nederlandse collaborateurs in de naoorlogse periode ferm werden veroordeeld, werd Soekarno ook veroordeeld vanwege zijn samenwerking met de Japanse bezetter in Indonesië. Het was duidelijk dat de positie van Indonesië in de komende tijd ter discussie zou worden gesteld, maar Soekarno zou bij deze gesprekken niet aanwezig zijn. Het Britse leger was daarbij ook aanwezig in Indonesië. Het had de grote Indonesische steden in handen, maar geen gezag over de gehele archipel.⁴⁹

In Indonesië moest Huib van Mook, de luitenant-gouverneur-generaal van Nederlands-Indië, orde op zaken stellen. Van Mook was hierbij van mening dat Nederlands-Indië alleen gered kon worden als Nederland in staat was een andere houding aan te nemen ten opzichte van Indonesië.⁵⁰ Op eigen initiatief, en met bemiddeling van Groot-Brittannië, besloot Van Mook een gesprek te voeren met Soekarno en Indonesische republikeinen op 31 oktober 1945. Het gesprek kwam niet verder dan een

⁴⁸ Ad van Liempt, *Nederland valt aan. Op weg naar oorlog in Indonesië* (Amsterdam 2012) 11 en 12.

⁴⁹ Herman Langeveld, *De man die in de put sprong. Willem Schermerhorn 1894-1977* (Amsterdam 2014) 290.

⁵⁰ Tom van den Berge, *H.J. van Mook 1894-1965. Een vrij en gelukkig Indonesië* (Bussum 2014) 205.

bereidheid om samen te werken. Het gesprek lekte echter uit en zorgde voor ophef in Nederland. De ministerraad kwam met spoed bijeen en was unaniem in hun veroordeling over Van Mook. Zijn diplomatieke avances naar Soekarno werden sterk afgekeurd door de Nederlandse regering.⁵¹

Na meerdere besprekingen tussen Van Mook en de Indonesische Republikeinen werd besloten om in Londen te praten tussen een Nederlandse, waaronder Schermerhorn, Van Mook en minister Logemann, en een Britse delegatie. De gesprekken resulteerden in een communiqué waarin werd beschreven dat Nederland een consistent en liberaal beleid zou voeren aangaande de gesprekken met de Indonesische republikeinen.⁵² Uiteindelijk kwam er in april 1946 een overleg tussen de Nederlandse regering en de Indonesische republikeinen onder leiding van Sjahrir, een populair revolutionair in Indonesië. Het overleg zou te boeken komen te staan als de Hoge Veluweconferentie. Er werd niet met Soekarno gepraat. Hier werd uiteindelijk een grote diplomatieke stap gezet door Nederland, aangezien de Indonesische Republiek de facto werd erkend.⁵³

De Vereniging Nederland-Indonesië laat van zich horen

In het eerste jaarverslag werd beschreven dat de Vereniging in hun beginmaanden een moeilijke periode tegemoet ging. Een moeilijke periode vanwege de onafhankelijkheidsverklaring van Soekarno en de houding die Nederland hierin nam. In deze context begon de Vereniging met activiteiten aan de hand van een aantal principes: 'bestrijding van het wantrouwen; voorkoming van oorlog; bekendmaking van de perspectieven bij vrijwillige samenhang'.⁵⁴

In het licht van deze principes stuurde de V.N-I vrijwel meteen na de oprichting een telegram naar koningin Wilhelmina. In dit telegram werd de oprichting bekendgemaakt, en bedankte de V. N-I ook de koningin voor haar rede op 6 december 1942. In navolging van deze rede zou de V.N-I graag zien dat er een "'een Gemenebest met gelijkwaardige en gelijkgerechtigde delen'" wordt gevormd.⁵⁵ Hiermee zou zo spoedig mogelijk een zelfstandige positie voor Indonesië worden verwezenlijkt binnen het Rijksverband.⁵⁶ Het is onduidelijk of koningin Wilhelmina heeft gereageerd op dit telegram, of dat ze zich in een andere hoedanigheid heeft uitgelaten over de V.N-I. De literatuur laat daarentegen wel zien dat Wilhelmina niets wilde hebben van Soekarno en dat ze achter een militair ingrijpen stond om

⁵¹ Van den Berge, *H.J. van Mook 1894-1965. Een vrij en gelukkig Indonesië*, 207.

⁵² Langeveld, *De man die in de put sprong. Willem Schermerhorn 1894-1977*, 299 en 303.

⁵³ Van Liempt, *Nederland valt aan. Op weg naar oorlog in Indonesië* 17.

⁵⁴ NIOD, Archief Indische Collectie (400), inv. nr. 4510, Jaarverslag over het eerste verenigingsjaar van de Vereniging Nederland-Indonesië, 3.

⁵⁵ NIOD, Archief Vereniging Nederland-Indonesië (249-0844A), inv. nr. A1, telegram aan koningin Wilhelmina (1945).

⁵⁶ Ibidem.

de Indonesische revolutie neer te slaan.⁵⁷ In het jaarverslag werd vervolgens vermeld dat enkele dagen na de telegramverzending, een oprichtingsmanifest werd gedrukt en verspreid in de grotere steden. Vooral in Amsterdam werd dit oprichtingsmanifest in ruim 400 exemplaren in het straatbeeld geplakt.⁵⁸

In deze eerste maanden na de oprichting kreeg de V.N-I nauwelijks aandacht in de media. De *Waarheid* drukt daarentegen op 9 september 1945 een krant waarin de oprichting wordt vermeld. Het is opmerkelijk dat dit artikel van de oprichting niet op de voorpagina staat, maar op de tweede pagina. Het artikel kan echter niet alleen als een mededeling van de oprichting worden gezien. Het staat namelijk bovenaan op de pagina en de oprichting wordt ook verder uitgelegd. Qua taalgebruik schreef *de Waarheid* ook positief over de oprichting. Zo wordt er in de krant beschreven dat ‘talrijke Nederlanders, Indonesiërs – voornamelijk afkomstig uit de kringen van de Perhoempinan Indonesia – en Chinezen, afkomstig uit Indonesië, hebben besloten een Vereniging Nederland-Indonesië op te richten.⁵⁹ Het officiële aantal leden van de Vereniging bij de oprichting is onduidelijk.

In oktober, toen de Indonesische onafhankelijkheid meer aanwezig werd in het maatschappelijk debat, organiseerde de V.N-I op 17 oktober 1945 een vergadering om de politieke situatie te bespreken. Een actiepunten uit deze vergadering was om een petitionnement aan te bieden bij Willem Schermerhorn. Het petitionnement zou het publiek moeten aanspreken, en wat betreft de inhoud moest het petitionnement enerzijds vooral de steun uitspreken aan de regering, en anderzijds de regering sturen naar overeenstemming tussen Indonesische Republieken en Nederlandse regering. De Vereniging besloot om het petitionnement ook zelf aan te bieden in Den Haag door middel van een optocht van progressieve Nederlanders en Indonesiërs.⁶⁰

Opmerkelijk is dat in het jaarverslag wordt aangegeven dat het petitionnement niet in naam van de V.N-I werd aangeboden, maar dat het dus wel werd georganiseerd door de V.N-I. In het jaarverslag wordt hier geen opheldering over gegeven en spreekt de V.N-I van bepaalde omstandigheden waardoor het petitionnement niet onder hun naam werd aangeboden. Wellicht zou deze keuze zijn gemaakt doordat de V.N-I zichzelf bij de oprichting als een politiek neutrale vereniging had bestempeld, en als het ware boven partijpolitiek wilde uitstijgen. Als het petitionnement onder hun naam werd aangeboden, zou de kans bestaan dat de V.N-I bij hun eerste activiteiten werd gekarakteriseerd als een politiek activistische vereniging.

⁵⁷ Gerard Aalders, *Wilhelmina. Mythe, fictie en werkelijkheid* (Driebergen 2018) 281.

⁵⁸ NIOD, Archief Indische Collectie (400), inv. nr. 4510, Jaarverslag over het eerste verenigingsjaar van de Vereniging Nederland-Indonesië, 2.

⁵⁹ ‘Nederland-Indonesië’, *De waarheid* (11 september 1945).

⁶⁰ NIOD, Archief Indische Collectie (400), inv. nr. 4510, Jaarverslag over het eerste verenigingsjaar van de Vereniging Nederland-Indonesië, 3.

Het petitionnement kreeg aandacht in de media. Zo stond het op de voorpagina van *Het Parool*, en werd het ook benoemd bij lokale kranten. Bij *Het Parool* werden de personen als Henk van Randwijk, Setiadjit, Johannes Verdoorn en Ong Eng Die bij naam genoemd.⁶¹ Allen waren op dat moment ook lid of gelieerd aan de V.N-I. In de kranten werd nergens de naam van de V.N-I benoemd. Een van de eerste activiteiten die de Vereniging organiseerde, kreeg dus redelijke aandacht vanuit de media, terwijl aan de andere kant de V.N-I niet bij naam werd genoemd. Dit was ook de intentie van de V.N-I. Het is onduidelijk in hoeverre het bij Nederlandse burgers wel bekend was dat de V.N-I achter dit petitionnement zat. Het blijkt echter wel uit het eerste jaarverslag dat het petitionnement een succes was voor de V.N-I: 'Nog weken na deze gebeurtenis mocht het secretariaat van de Vereniging stromen adhesiebetuigingen ontvangen uit alle richtingen des lands en uit alle lagen van de bevolking.'⁶²

Het organiseren van dit petitionnement had geresulteerd in de oprichting van een Raad van Overleg binnen de V.N-I. Het doel van dit orgaan was dat de V.N-I 'voeling kon houden over de politieke situatie'.⁶³ De nieuwe Raad van Overleg kreeg direct een opdracht van het landelijk bestuur van de V.N-I, in de vorm van een vragenlijst. De Nederlandse regering was namelijk ondertussen bezig met de voorbereidingen voor een rijksconferentie, die later de Hoge Veluwe conferentie tussen Nederland en de Indonesische Republiek in april 1946 zou worden, en stuurde een vragenlijst waarmee de V.N-I hun visie op de huidige politieke situatie kon duiden. De strekking van het document dat de V.N-I in navolging van dit verzoek formuleerde, was dat de V.N-I achter een statenbond stond waarin de gebiedsdelen afzonderlijk en zelfstandig konden besturen. Een overkoepelend centraal orgaan werd dus afgewezen, want dit zou de rijkseenheid in stand houden.⁶⁴

Deze opdracht vanuit de Nederlandse regering laat zien dat de V.N-I als een gewichtige factor werd gezien in de onafhankelijkheidsperiode van Indonesië. Het is echter onduidelijk of de Nederlandse regering ook andere progressieve groeperingen omtrent de Indonesische onafhankelijkheid benaderde, terwijl dit anderzijds ook aannemelijk kan zijn. Daarbij is het ook niet evident dat de Nederlandse regering positief stond tegenover de V.N-I. Zo stuurde minister Logemann van Overzeese Gebieden van de PvdA op 17 oktober 1945 een telegram naar Van Mook, die op dat moment in Nederlands-Indië was. In de telegram werd door Logemann aan Van Mook een beeld geschetst over het sentiment in de Nederlandse samenleving, en spreekt Logemann van radicale

⁶¹ 'Petitionnement aan Schermerhorn', *Het parool* (20 oktober 1945).

⁶² NIOD, Archief Indische Collectie (400), inv. nr. 4510, Jaarverslag over het eerste verenigingsjaar van de Vereniging Nederland-Indonesië, 3.

⁶³ Ibidem, 4.

⁶⁴ De Blauw en Severijn, *De Vereniging Nederland-Indonesië. Vooruitstreven Nederland. Dekolonisatieopvattingen en de houding in het conflict met Indonesië*, 57.

voorstellen vanuit de V.N-I Logemann verwees hier naar de voorstellen die de V.N-I in een brief stuurde naar de regering op 11 oktober 1945.⁶⁵

De V.N-I werd ook op een andere wijze betrokken bij de regering. Naast deze bijdrage aan de voorbereiding van de rijksconferentie in april 1946, werd de V.N-I ook benaderd door het toenmalige ministerie van Overzeesche Gebieden. Dit ministerie wilde namelijk een 'Stichting tot Voorlichting inzake de Overzeesche Gebieden' tot stand brengen. Deze stichting zou voorlichting moeten geven over Indonesië, Suriname en Curaçao. Het plan voor deze stichting liet het ministerie uiteindelijk vallen, omdat de benaderde linkse en rechtse groepering zich uiteindelijk toch terugtrokken uit dit plan.⁶⁶ Desalniettemin laat dit wel zien dat de V.N-I bij dit plan vanuit de regering werd betrokken, maar ook hier is het onduidelijk hoeveel andere organisaties werden betrokken bij de voorbereidingen van de stichting.

Naast deze politiek geëngageerde ondernemingen van de V.N-I, organiseerde de V.N-I in december 1945 ook een activiteit die op de voorgrond meer cultureel van aard was. Zo organiseerde zij een gala-avond op 7 december die in het teken stond van de 6 decemberrede van koningin Wilhelmina. De gala-avond bestond uit Javaanse dans- en muziekoptredens.⁶⁷ In de *Waarheid* werd uiteindelijk ook een artikel gewijd aan de gala-avond. De toon is het artikel was uiterst positief en de schrijver van het artikel zag dan ook de meerwaarde van de gala-avond ter bevordering van de samenwerking tussen Nederland en Indonesië: 'De grote belangstelling op de kunstavond bewijst, hoe men er in Nederland over denkt. En wanneer zal de regering eindelijk het verlossende woord spreken?'.⁶⁸ Het is opvallend dat in het jaarverslag van de V.N-I de gala-avond niet aan de verwachtingen had voldaan. Dit kwam mede door het tijdstip, de geringe verspreiding van de uitnodigingen en de hoge kosten. Het zou volgens de V.N-I dan wel een politiek en cultureel succes zijn, want het werd over het algemeen goed ontvangen door het publiek en aanwezige recensenten.⁶⁹

⁶⁵ Huygens Instituut, <https://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/nib/#page=408&accessor=toc&source=1&size=968&view=imagePane> (geraadpleegd 21 december).

⁶⁶ NIOD, Archief Indische Collectie (400), inv. nr. 4510, Jaarverslag over het eerste verenigingsjaar van de Vereniging Nederland-Indonesië, 5.

⁶⁷ NIOD, Archief Indische Collectie (400), inv. nr. 5471, Programma gala kunstavond (1945).

⁶⁸ 'Kunstavond Nederland Indonesië. Herdenking van een ongeloste belofte', *De waarheid* (8 december 1945).

⁶⁹ NIOD, Archief Indische Collectie (400), inv. nr. 4510, Jaarverslag over het eerste verenigingsjaar van de Vereniging Nederland-Indonesië, 5.

De V.N-I wordt landelijk bekender

Rond de jaarwisseling van 1945 naar 1946 werd bekend dat voorbereidingen werden gemaakt om de eerste Nederlandse bataljons naar Nederlands-Indië te sturen. Deze bestonden voornamelijk uit vrijwilligers, en werden uiteindelijk eind februari door het bemiddelende Britse gezag toegelaten.⁷⁰ Deze ontwikkelingen op militair gebied zorgde voor discussie binnen de Raad van Overleg van de V.N-I, en deze discussies resulteerden in een manifest dat op 2 januari 1946 werd gepubliceerd. In het manifest werd een oproep gedaan voor een vreedzame oplossing tussen Nederland en Indonesië. Het manifest werd onder andere naar de Nederlandse regering gestuurd en naar de republikeinse premier Sjahrir van Indonesië.⁷¹ De V.N-I zal vanaf dit jaar ook bredere steun zoeken onder verwante belangengroeperingen, dat duidelijk zal worden bij het petitionnement van 1946. De V.N-I zal dan ook meer op de voorgrond treden en gebruik maken van grootschaligere lobbytactieken, zoals demonstraties.

In het kader van dit manifest werd namelijk een demonstratie georganiseerd door de V.N-I in de markthallen van Amsterdam. Op deze demonstratie spraken mensen van uiteenlopende achtergronden zoals de socialistische predikant Johannes Buskes. Een andere spreker was Evi Poetiray, die in de Tweede Wereldoorlog ook al een bekend figuur was binnen het verzet en de Indonesische onafhankelijkheidsbeweging in Nederland. De V.N-I zag deze demonstratie als hun glanspunt sinds het bestaan van de vereniging.⁷² Volgens de V.N-I verkondigde zelfs minister Soewandi van de Indonesische Republiek dat de demonstratie in Indonesië met voldoening ter kennis was genomen.⁷³

Het is opvallend dat er in de kranten niet veel aandacht was voor de demonstratie. *De Waarheid* begon echter op de voorpagina over de demonstratie en sprak van ruim 20.000 demonstranten in de Markthallen. In die uitgave van *De Waarheid* op vier februari 1946 staat ook duidelijk vermeld dat de demonstratie de dialoog toejuichte tussen Nederland en de Indonesische Republiek, en werd de V.N-I ook bij naam genoemd.⁷⁴ Het is opvallend dat *Het Parool* ook de demonstratie in de Markthallen versloeg, maar de V.N-I niet bij naam noemde. Het artikel verschijnt echter ook op de voorpagina, en *Het Parool* sprak ook wel van een 'steeds wassende stroom van

⁷⁰ Peter Romijn, *De lange Tweede Wereldoorlog* (Amsterdam 2020) 130.

⁷¹ De Blauw en Severijn, *De Vereniging Nederland-Indonesië. Vooruitstreven Nederland. Dekolonisatieopvattingen en de houding in het conflict met Indonesië*, 58.

⁷² NIOD, Archief Indische Collectie (400), inv. nr. 4510, Jaarverslag over het eerste verenigingsjaar van de Vereniging Nederland-Indonesië, 6.

⁷³ *Ibidem*, 6.

⁷⁴ 'Geen oorlog van volk tegen volk. Grote demonstratie in Amsterdam voor overleg met Indonesië', *De Waarheid* (4 februari 1946).

belangstellenden' die een demonstratie was op zichzelf.⁷⁵ In dit artikel werd ook gesproken van een opkomst van 20.000 mensen. Het is onduidelijk waarom *Het Parool* niet de V.N-I bij naam noemt in het artikel, aangezien de gehele demonstratie het gevolg was van een manifest dat door de V.N-I was gepubliceerd.

De demonstratie van de V.N-I had als doel om de regering te ondersteunen. Er waren geen intenties om de tegen de regering-Schermerhorn te ageren en openlijk kritiek te uiten over de huidige stand van zaken. Deze intenties werden echter niet zo geïnterpreteerd door de toenmalige SDAP-top. Dit betekende ook dat er vanuit de SDAP geen openlijke steun werd gegeven aan de demonstratie. Daarbij besteedde de CPN wel veel aandacht aan de demonstratie, wat ook duidelijk was te zien in de aandacht dat hieraan werd besteed in *De Waarheid*. Dit was voor de SDAP ook een reden om geen openlijke steun te geven aan de demonstratie.⁷⁶

Een maand na deze demonstratie liet de V.N-I tweemaal publiekelijk van zich horen, in de vorm van een manifest en een open brief. In het manifest werd gepleit voor een overeenstemming tussen Nederland en de Indonesische Republiek. Het manifest werd volgens de V.N-I in heldere en eenvoudige taal geschreven, en had een oplage van 80.000 exemplaren. Het manifest werd naar alle leden verstuurd.⁷⁷

De V.N-I bleef, na het streven om aandacht te vragen over de Indonesische onafhankelijkheid in het maatschappelijk debat, ook actief in het aansporen van hun eigen leden. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het manifest dat onder de leden werd verspreid in maart 1946, maar ook werden er geregeld circulaire onder de leden gepropageerd. Dit blijkt bijvoorbeeld uit een circulaire dat in april 1946 onder de leden werd verspreid, want, zo vond de V.N-I, 'de besprekingen tussen Nederland en Indonesië zijn in een beslissend stadium getreden'.⁷⁸ In deze circulaire werd duidelijk gemaakt dat de V.N-I een hechte strijdgemeenschap moest worden om zo meer slagkracht te krijgen.⁷⁹ Er werd ook duidelijk verwoord wat de leden van de V.N-I hierbij konden betekenen. Zo zouden leden een ledenwerfactie moeten beginnen, plaatselijke afdelingen moeten stichten, het maandblad van de V.N-I kunnen colporter, een gift kunnen storten in het actiefonds van de Vereniging en vrijwilligerswerk kunnen doen bij de administratie van de Vereniging.⁸⁰ Het is echter onduidelijk in hoeverre deze circulaire ook hun vruchten afwierpen. In mei 1946 werd tijdens een algemene landelijke vergadering

⁷⁵ 'Geen oorlog van volk tegen volk. Massale betooging stemt in met regeeringspolitiek', *Het Parool* (4 februari 1946).

⁷⁶ De Blauw en Severijn, *De Vereniging Nederland-Indonesië. Vooruitstreven Nederland. Dekolonisatieopvattingen en de houding in het konflikt met Indonesië*, 63.

⁷⁷ NIOD, Archief Indische Collectie (400), inv. nr. 4510, Jaarverslag over het eerste verenigingsjaar van de Vereniging Nederland-Indonesië, 7.

⁷⁸ NIOD, Archief Indische Collectie (400), inv. nr. 5471, Circulaire (1946).

⁷⁹ Ibidem.

⁸⁰ Ibidem.

van de V.N-I duidelijk dat zich 740 mensen hadden aangemeld bij de Vereniging. Dit was voor het V.N-I-lid Stokvis reden om aan te merken dat de kracht van de Vereniging niet zo zeer in de breedte lag, maar meer in de intensiteit.⁸¹

In mei 1946 vonden er bestuursveranderingen plaats. Henk van Randwijk werd onder andere de nieuwe voorzitter. Van Randwijk was voorzitter van het Weekblad Vrij Nederland. Daarnaast nam ook het SDAP-lid Nico Palar zitting in het landelijk bestuur van de V.N-I⁸² Nico Palar was van Indische afkomst en lid van de Tweede Kamer. Palar was een voorstander van de *proclamsi* van Soekarno en zocht toenadering bij Indonesische nationalisten. Tijdens zijn kamerlidenschap trad hij ook toe tot de Commissie voor Indische Zaken. Na de eerste militaire actie zegde hij uiteindelijk zijn lidmaatschap van de toen opgerichte PvdA af, en werd hij onder andere hoofd van de Indonesische delegatie bij de VN.⁸³

De opmaat naar het Akkoord van Linggadjati in 1946

Vanaf april tot het najaar van 1946 vonden er ontwikkelingen plaats in de dialoog tussen Nederland en de Indonesische Republiek. Dit begon tijdens de Hoge Veluwe Conferentie in april 1946. Deze conferentie werd gehouden tussen Nederland en de Indonesische Republiek, met als doel het afbakenen van de status van de Indonesische Republiek in Nederlands-Indië.⁸⁴ In deze conferentie werd duidelijk dat beide partijen een ander conceptvoorstel hadden en dat er, behalve op één punt, geen overeenstemming kon worden bereikt. De conferentie resulteerde wel in de erkenning van de Indonesische Republiek, maar over de juridische betekenis kon men het niet eens worden met elkaar.

In mei 1946 werd ook bekend dat de KVP, met Louis Beel als partijleider, als winnaar uit de bus kwam bij de eerste naoorlogse verkiezingen, met de PvdA onder leiding van Willem Drees als tweede partij. In dit nieuwe kabinet werden omtrent de situatie over Nederlands-Indië enige hoofdlijnen geformuleerd. Op 3 juli 1946 drong Beel in de ministerraad aan op een instelling, bemanning en instructie van een Commissie-Generaal om de band te herstellen tussen moederland en kolonie.⁸⁵ Deze Commissie-Generaal bestond uit Wim Schermerhorn, Max van Poll van de KVP en Feike de Boer, die meer als liberaal werd gekenmerkt. De Commissie-Generaal werd op 3 september

⁸¹ De Blauw en Severijn, *De Vereniging Nederland-Indonesië. Vooruitstreven Nederland. Dekolonisatieopvattingen en de houding in het conflict met Indonesië*, 64.

⁸² Ibidem, 64.

⁸³ Biografisch Woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland, <https://socialhistory.org/bwsa/biografie/palar> (geraadpleegd 17 december 2023).

⁸⁴ Hans Daalder, *Vier jaar nachtmerrie. Willem Drees 1886-1988. De Indonesische kwestie* (Amersfoort 2004) 48 en 49.

⁸⁵ Lambert Giebels, *Beel. Van vazal tot onderkoning* (Zeist 2002) 198.

1946 geïnstalleerd en vertrok op 14 september naar Indonesië. Uiteindelijk stortte zij zich op het deel van de instructie dat voor hen het belangrijkste leek: 'voorbereiding van een nieuwe staatkundige ordening voor Nederlands-Indië.'⁸⁶

In het licht van deze ontwikkelingen begon de V.N-I ook manieren te vinden om de Indonesische onafhankelijkheid op de kaart te zetten, en steun te zoeken voor een vreedzame oplossing. Toen rond juli 1946 het nog niet evident was dat er concrete plannen waren voor een nieuwe dialoog met de Indonesische Republiek, besloot de V.N-I een petitionnement te beginnen. Door middel van dit petitionnement wilde de V.N-I de regering stuwten naar het vormen van een Nederlandse delegatie die in Indonesië tot een overeenkomst moest komen tussen Nederland en de Indonesische Republiek.⁸⁷

Op een vergadering van de V.N-I op 30 juli 1946 spraken dag-, week-, maandbladen en organisaties hun steun uit. Deze steun kwam vanuit onder andere communistische jongerengroeperingen, de Eenheidsvakcentrale, maar ook van de socialistisch gekleurde Christelijke Volkspartij. Daarnaast schaarde zich ook onder andere de kranten *Het Parool*, *Het Vrije Volk*, *De Vlam*, *De Vrije Katheder* en *Vrij Nederland* bij het petitionnement. Het Comité Kerk en Indonesië propageerde daarbij ook nog bij alle leden van de christelijke gemeente om hun steun te geven aan het petitionnement.⁸⁸

Het petitionnement kreeg ook enigszins bijval in de media. Naast de meer vanzelfsprekende steun van *De Waarheid*, publiceerde *Het Vrije Volk* bijvoorbeeld op 3 augustus 1946 bovenaan op de tweede pagina een aantal hoofdpunten van het petitionnement.⁸⁹ In dit artikel was *Het Vrije Volk* duidelijk over hun eigen standpunt: 'De derde mogelijkheid is de enigste: een overeenkomst met een gelijkwaardig Indonesië, waarin de wezenlijke elementen van de democratie worden gewaarborgd'.⁹⁰ In diezelfde maand op 21 augustus werd wederom een artikel gewijd aan het petitionnement. Ditmaal met de duidelijke boodschap dat men achter de reeds uitgezonden commissie-generaal moest staan door het petitionnement te tekenen.⁹¹ Er werd ook vanuit lokale en regionale media aandacht gegeven aan het petitionnement. Zo staat in *De Nieuwe Winterwijnse Courant* het petitionnement in de voorpagina beschreven. Het artikel heeft meer het karakter van een mededeling, er wordt niet

⁸⁶ Giebels, *Beel. Van vazal tot onderkoning*, 200.

⁸⁷ De Blauw en Severijn, *De Vereniging Nederland-Indonesië. Vooruitstreven Nederland. Dekolonisatieopvattingen en de houding in het konflikt met Indonesië*, 67.

⁸⁸ Ibidem, 67.

⁸⁹ 'Punten uit het Petitionnement', *Het vrije volk: democratisch-socialistisch dagblad* (3 augustus 1946).

⁹⁰ Ibidem.

⁹¹ 'Doe mee!', *Het vrije volk: democratisch-socialistisch dagblad* (21 augustus 1946).

expliciet steun uitgesproken.⁹² De aandacht van de media bleef uiteindelijk toch gering, in die zin dat er, met uitzondering van *De Waarheid*, nauwelijks andere kranten over het petitionnement berichtten.

De V.N-I besloot ook om leden actief de media te laten opzoeken. Henk van Randwijk, Johannes Verdoorn en Johan Riemens van de V.N-I spraken in het kader van dit petitionnement met de VARA. Zij stelden onder andere dat stelling moest worden genomen tegen de standpunten van de krant *Trouw*, die vanuit hun kant achter de liquidatie van de Indonesische Republiek stond. De V.N-I besloot ook op 10 augustus de actie van het petitionnement te ondersteunen door een felicitatietelegram naar de Indonesische Republiek te sturen vanwege haar eenjarig bestaan.⁹³

Zoals eerder beschreven, werd de commissie-generaal geïnstalleerd in september 1946. Volgens De Blauw en Severijn was het petitionnement in haar opzet hiermee mislukt, aangezien het petitionnement pas op 18 november door onder andere Johan Riemens werd aangeboden aan de Minister-President en de voorzitter van de Tweede Kamer. De V.N-I wist uiteindelijk 233.000 handtekeningen aan te bieden. Volgens De Blauw en Severijn is dit aanzienlijke aantal te wijten aan de acties die de V.N-I in het najaar voerde tegen de troepen-zending en de steun die werd uitgesproken voor de eerste ontwerpen van het Akkoord van Linggadjati. Naast deze verklaring van De Blauw en Severijn, moet ook niet worden onderschat dat veel organisaties zich hadden geschaard achter dit petitionnement. De achterban van deze organisaties kon ook zodanig worden gemobiliseerd, zodat de V.N-I met succes een breed publiek kon bereiken voor de Indonesische zaak. Het petitionnement wist uiteindelijk ook lokale kranten te bereiken zoals die bijvoorbeeld in Winterswijk. Het is echter onduidelijk in hoeverre in andere lokale kranten werd bericht over het petitionnement. Daarnaast bestaat ook de mogelijkheid dat de handtekeningenwerving van de V.N-I enigszins druk uitoefende op de gesprekken die op regeringsniveau werden gevoerd bij de de vorming van de commissie-generaal.

Eind september 1946, toen de commissie-generaal was uitgezonden naar Nederlands-Indië, werd het maatschappelijk debat ook bepaald door de toenemende stroom van Nederlandse troepen naar Nederlands-Indië. Vanuit progressieve hoek, met uitzondering van de PvdA, werd stelling genomen tegen deze toenemende stroom. In de V.N-I heerste discussie over de huidige troepen-zending. Enerzijds werd binnen de Raad van Overleg in de V.N-I het geluid verkondigd dat de Nederlandse troepen een politiek vacuüm konden dichten, anderzijds was men binnen de V.N-I ook van mening dat de troepen-zending voordelig kon uitwerken voor de onderhandelingen tussen de

⁹² 'Petitionnement Nederland – Indonesië', *Nieuwe Winterswijksche courant* (26 juli 1946).

⁹³ De Blauw en Severijn, *De Vereniging Nederland-Indonesië. Vooruitstreven Nederland. Dekolonisatieopvattingen en de houding in het konflikt met Indonesië*, 68.

commissie-generaal en de Indonesische Republiek. Uiteindelijk kwam de Raad van Overleg niet tot een eenzijdig oordeel.⁹⁴

Naast deze verdeeldheid binnen de V.N-I kwam de Vereniging in een negatieve situatie en positieve ontwikkeling terecht. De V.N-I had namelijk aan de ene kant te kampen met een penibele financiële situatie, die door de vele initiatieven was ontstaan. Aan de andere kant werd de V.N-I ook organisatorisch uitgebreid. In het begin van 1946 werden namelijk stapsgewijs afdelingen van de Vereniging opgericht. Deze afdelingen waren relatief klein en het bestuur bestond voornamelijk uit progressieve intellectuelen. De afdelingen Den Haag, Haarlem, Amsterdam en Delft hadden de meeste leden en waren hiermee ook de belangrijkste afdelingen van de V.N-I Uiteindelijk had de V.N-I eind 1946 de volgende afdeling opgericht: Den Helder, Groningen, Krommenie-Assendelft, Rotterdam, Warga, Delft, Zutphen, Enschede, Zeist-Driebergen, Amersfoort, 't Gooi, Leeuwarden, Zwolle en Utrecht.⁹⁵ Vanuit de afdelingen werd nauwelijks kritiek geleverd op het landelijk bestuur, mede door de geringe omvang van de afdelingen. De meeste afdelingen hebben zich hierdoor niet krachtig weten te ontplooiën.⁹⁶

De gesprekken tussen de commissie-generaal en de Indonesische Republiek mondden uiteindelijk uit in het Akkoord van Linggadjadi in november 1946, dat uiteindelijk door beide partijen werd ondertekend in maart 1947. De V.N-I was uiteindelijk niet tevreden over de aankleding van het akkoord. Er zal niet verder worden uitgebreid over de precieze bezwaren die de V.N-I had op het akkoord, aangezien hierdoor de betooglijn in te veel zijsporen zal ontvallen

De weg naar de eerste Nederlandse militaire operatie

Tijdens de onderhandelingen tussen de commissie-generaal en de Indonesische Republiek, bleef de troepenmacht, die al vanaf 1946 werd opgebouwd, gestaag groeien. In juli 1947, de maand dat de eerste politionele actie werd gevoerd, oftewel het eerste militaire offensief werd gestart, had Nederland ruim 100.000 militairen ter beschikking: 75.000 militairen op Java en 21.000 op Sumatra.⁹⁷ Tijdens dit groeiende troepenapparaat probeerden Nederland en de Indonesische Republiek na het Akkoord van Linggadjadi nog tot elkaar te komen. Huib van Mook schreef op 7 mei 1947 een telegram

⁹⁴ De Blauw en Severijn, *De Vereniging Nederland-Indonesië. Vooruitstreven Nederland. Dekolonisatieopvattingen en de houding in het conflict met Indonesië*, 71 en 72.

⁹⁵ Ibidem, 146.

⁹⁶ Ibidem, 76.

⁹⁷ Van Reybrouck, *Revolusi, Indonesië en het ontstaan van de moderne wereld*, 392.

naar minister-president Beel en minister Jonkman waarin hij een somber beeld schetste over de verhoudingen tussen Nederland en de Indonesische Republiek.⁹⁸

In het kader van deze ontwikkelingen schreef de V.N-I een pamflet waarmee de Vereniging een andere toon aansloeg dan de vorige publicaties. Het pamflet verkondigde dat demonstraties nodig waren, de troepensterkte moest worden verminderd en dat dialoog nodig was tussen Nederland en de Indonesische Republiek. In het pamflet werd minister-president Beel sterk verweten van de penibele situatie. Hiermee nam de V.N-I ook een sterkere positie tegenover het kabinet-Beel. Waar voorheen nog de V.N-I een meer constructieve bijdrage wilde leveren aan het beleid in Nederlands-Indië, werd na mei 1947 kritischer geluid verkondigd.⁹⁹

Deze kritiek op de regering resulteerde uiteindelijk in een demonstratie die de V.N-I organiseerde in de RAI in Amsterdam in juni 1947. De demonstratie moest volgens de V.N-I een vreedzaam en progressief karakter dragen. Er waren rond de tienduizend mensen aanwezig. Op de demonstratie waren veel loyalisten aanwezig.¹⁰⁰ De loyalisten waren een vleugel binnen de PvdA die niet achter een militair conflict stond tussen Nederland en de Indonesische Republiek, terwijl de rest van de PvdA een militair optreden niet direct afwees. De V.N-I had echter wel de gehele PvdA uitgenodigd om aanwezig te zijn bij de demonstratie. De PvdA wees dit echter af, aangezien de CPN ook de demonstratie zou bijwonen. De aanwezigheid van deze twee partijen zou eensgezindheid suggereren, terwijl die er tussen communisten en sociaaldemocraten niet was.¹⁰¹

De demonstratie kreeg aandacht in de media. Zo berichtte *Het Parool* op 11 juni 1947 dat de V.N-I een demonstratie zou houden in de RAI en wie hierbij de sprekers zouden zijn. Naast dit artikel publiceerde *Het Parool* nog een artikel over de V.N-I. In dit artikel wordt de open brief benoemd die de V.N-I naar het kabinet stuurde. De open brief wordt relatief uitgebreid besproken in het artikel. Er wordt echter geen duidelijk standpunt ingenomen over deze actie van de V.N-I.¹⁰² Een dag na de demonstratie opent het *Parool* met een verslag van het evenement. Het is een zeer uitgebreid verslag waarin *Het Parool* sprak van 15.000 mensen die aanwezig waren, terwijl dit er waarschijnlijk 10.000 waren. Het is een artikel waarin niet expliciet steun wordt gegeven aan de demonstratie an sich, maar het uitgebreide verslag, en de plek op de voorpagina, laat zien dat *Het Parool* met belang naar de demonstratie keek.

⁹⁸ H.W. van den Doel, *Afscheid van Indië. De val van het Nederlandse imperium in Azië (Amsterdam 2001)* 228.

⁹⁹ De Blauw en Severijn, *De Vereniging Nederland-Indonesië. Vooruitstreven Nederland. Dekolonisatieopvattingen en de houding in het konflikt met Indonesië*, 93-95.

¹⁰⁰ Ibidem 97.

¹⁰¹ Ibidem, 96.

¹⁰² "'Nederland-Indonesië' organiseert betoging Tegen gebruik van geweld', *Het Parool* (11 juni 1947).

De demonstratie in de RAI vond ook zijn weg naar de Nederlands-Indische media. Zo schreef Het dagblad, een krant die werd uitgegeven in Batavia, over een massavergadering die in de RAI werd gehouden. Het artikel werd op de derde pagina gedrukt en, in vergelijking met de andere artikelen, is het van redelijke omvang. Het Bataafse dagblad spreekt ook niet een oordeel uit over de demonstratie, maar uiteindelijk was dit voor het dagblad wel het vermelden waard.¹⁰³ Het laat in ieder geval zien dat de V.N-I ook in de Nederlands-Indische pers werd vermeld en dat de V.N-I ook een bepaalde reikwijdte had.

Toen in juli 1947 het eerste militaire offensief van Nederland tegen de Indonesische Republiek werd gelanceerd, ondernam de V.N-I een maand later nog een belangrijke activiteit. Met behulp van het *Fabian Colonial Institute*, een Engelse progressieve organisatie, ontmoette een aantal prominente V.N-I-leden de Indonesische premier Sjahrir in Londen. De toenmalige voorzitter van de V.N-I, Willem Frederik Wertheim, legde Sjahrir een aantal richtlijnen van de V.N-I, waarop Sjahrir zijn visie gaf over het internationaliseren van het conflict, en zodoende ook stond internationale controle op de gehele situatie. Via deze weg zou weer een dialoog kunnen ontstaan tussen Nederland en de Indonesische Republiek.¹⁰⁴ Het gesprek tussen de V.N-I en Sjahrir haalde de pers niet. Dit was waarschijnlijk ook niet wenselijk voor de V.N-I. Het laat wel zien dat de V.N-I contact had met de hoogste functionarissen van de Indonesische Republiek.

De lobbytactieken van de V.N-I vanaf 1945 tot aan maart 1947 waren uiteindelijk veelzijdig. Vanaf het begin van de oprichting tot aan januari 1946 is de V.N-I nog niet duidelijk aanwezig binnen de maatschappij. Dit verandert vanaf 1946 als de V.N-I ook andere lobbytactieken zal inzetten. Er worden dan namelijk een demonstratie georganiseerd, en er wordt een bredere steun gezocht door middel van het petitionnement van 1946. Daarbij had de V.N-I veel leden van verschillende achtergronden, en een ingang tot de landelijke politiek. Dit was door de leden, zoals Nico Palar, die zitting nam in het landelijk bestuur van de V.N-I en de Tweede Kamer. Vanuit de kant van de regeringszijde werd ook de V.N-I benaderd. Dit gebeurde in de vorm van de vragenlijst die het ministerie van Overzeesche Gebieden stuurde in het kader van de voorbereidingen van de Hoge Veluwe conferentie in april 1946, maar ook toen de V.N-I werd betrokken bij het plan voor een stichting die voorlichting geeft over Indonesië. Bij de aanloop naar het petitionnement, kan ook worden geconcludeerd dat de V.N-I een verbinder was van progressieve bewegingen. Menig progressieve bewegingen sloten zich namelijk aan bij het petitionnement, en wierven actief handtekeningen.

¹⁰³ 'Vergadering vraagt verder overleg "Nederland-Indonesië"', *Het dagblad : uitgave van de Nederlandsche Dagbladpers te Batavia* (23 juni 1947).

¹⁰⁴ De Blauw en Severijn, *De Vereniging Nederland-Indonesië. Vooruitstreven Nederland. Dekolonisatieopvattingen en de houding in het konflikt met Indonesië*, 106.

Daarnaast laat de demonstratie ten aanzien van het militaire offensief zien dat de V.N-I wederom progressieve krachten van verschillende hoeken bij elkaar kon brengen.

De V.N-I vanuit het perspectief van *inside* en *outside* lobby

In dit hoofdstuk worden de lobbytactieken van de V.N-I binnen de kaders van *inside* en *outside* lobby geplaatst. Vooraleer hierop wordt ingegaan, wordt ook eerst een beeld geschetst van wat lobby precies inhoudt. In de onderzoeken naar lobby blijkt namelijk dat ook bij dit gehele concept nog geen algemene definitie bestaat. Deze analyse aan de hand van *inside* en *outside* lobby biedt een perspectief bij het duiden van de positie van de V.N-I in Nederland. Daarnaast wordt ook vanuit de politieke wetenschap de V.N-I als organisatie geduid. Vervolgens worden de lobbytactieken geanalyseerd vanuit *inside* en *outside* lobbying, waarom de V.N-I bepaalde keuzes maakte en of deze ook succesvol konden zijn.

De etymologie en geschiedenis van lobby

De term *lobby* is vanuit het Engels in het Nederlands vocabulaire genesteld. De term verwijst naar de *lobbies* in het Britse Lagerhuis, waar belangenbehartigers in de wandelgangen nog op informele wijze konden spreken met bewindspersonen. Dat lobbyisten in Nederland geneigd zijn hun werk onder lobby te scharen, komt ook hiervandaan.¹⁰⁵ Daarbij is weinig wetenschappelijke interesse op lobby vanuit Nederland. Er bestaat wel een leerstoel *Public Affairs*, maar die wordt door de sector zelf bekostigd.¹⁰⁶

‘Lobby’ zoals dat nu bekend is, kent zijn oorsprong in Amerika. Daar werd een vorm voor lobby voor het eerst grondwettelijk vastgelegd in de vorm van de vrijheid om petitie te organiseren bij de regering. Dit opende een deur voor belangengroepen die het landelijk beleid wilde beïnvloeden. Eind negentiende eeuw kwamen in Amerika veel lobbyschandalen aan het licht, die bepalend zouden zijn voor het Europees beeld over lobbyisten. In Europa bestond het idee dat de politicus zich moest distantiëren van de lobbyist. Dit betekende niet dat er geen lobby werd gevoerd in Europa, maar er was geen sprake van professionalisering bij Europese lobbyisten.¹⁰⁷

In Nederland krijgt de lobbywereld een gezicht in de jaren 50 als Unilever, samen met Shell, Philips en KLM, pleit voor een informeel overleg tussen Nederland en Nieuw-Guinea. De toenmalige

¹⁰⁵ Ariejan Korteweg en Eline Huisman, *Lobbyland. De schaduw machten die ons besturen* (Amsterdam 2022) 11.

¹⁰⁶ *Ibidem*, 5.

¹⁰⁷ *Ibidem*, 13.

topman van Unilever kende Soekarno hierbij persoonlijk en kon zo invloed uitoefenen. In de jaren 70 werd de Nederlandse lobby meer ingebed in de Nederlandse politiek. Nederlandse bedrijven gingen de waarde inzien van hun *Public Affairs*, dat mede werd gevoed door de verzuurde verhouding tussen het Nederlandse bedrijfsleven en het kabinet-Den Uyl.¹⁰⁸

Ariejan Korteweg en Eline Huisman betogen in hun boek over dat lobby steeds meer aanwezig is in de Nederlandse politiek, en tegelijkertijd men het niet eens wordt over wat het nu precies inhoudt. Er kan dus ook geen algemene definitie worden geven voor het begrip lobby en wat een lobbyist precies onderneemt. Daarnaast benoemen Korteweg en Huisman wel dat de lobbyisten vanuit het bedrijfsleven anno nu een gevestigde positie hebben. Daarbij wordt wel door de sector zelf de waarde ingezien van lobby. Het zou namelijk een integraal deel zijn van een gezonde democratie.¹⁰⁹

De bestaande lobbygroeperingen in Den Haag waren dus in de tijd van de V.N-I nog niet geprofessionaliseerd. Er waren wel groeperingen die lobbyden in Den Haag. Zo bestond namelijk ook het Nationaal Comité Rijkseenheid. Deze belangengroepering streefde het tegenovergestelde doel van de V.N-I, en zette ook verschillende middelen in om de publieke opinie en het regeringsbeleid te beïnvloeden. In deze context was lobby uiteindelijk nog geen breed fenomeen dat was ingebed in het politieke systeem.

Naast dit Nederlandse boek over de lobby in Nederland, is er ook internationaal niveau meer onderzoek geweest naar de lobby, met name in de Verenigde Staten. Hierbinnen wordt lobby dus onder *inside* en *outside* lobby geplaatst. Zo als in de inleiding beschreven, wordt *outside lobbying* gedefinieerd als pogingen van belangengroeperingen om invloed uit te oefenen op beleidsmakers en om burgers te mobiliseren buiten het politieke domein. Als wordt gekeken naar de kern, dan poogt een leider van een belangengroepering politici te overtuigen van datgene wat binnen de belangengroepering leeft. De leider van een belangengroepering gebruikt *outside lobbying* ook om aan de politiek te laten zien dat burgers eensgezind zijn wat betreft de kwestie die speelt, en dat de burgers ook achter het geluid van de belangengroepering staan.¹¹⁰

¹⁰⁸ Korteweg en Huisman, *Lobbyland. De schaduw machten die ons besturen*, 14.

¹⁰⁹ Ibidem, 10.

¹¹⁰ Kollman, *Outside lobbying. Public Opinion & Interest Groups Strategies*, 3 en 4.

De positie van de V.N-I

De vraag hierbij is wat een belangengroepering precies is, en of de V.N-I ook als een belangengroepering kan worden gezien. In het oprichtingsmanifest beschreef de V.N-I in ieder geval welke middelen zouden worden ingezet om hun doelen te bereiken. Deze doelen hielden voor de V.N-I een feitelijke en definitieve opheffing van de koloniale status in, het verbreiden van de gedachten die door de koningin in de 6 decemberrede zijn uitgesproken, een nieuwe samenwerking tussen Nederlanders en Indonesiërs en de bevordering van een blijvende samenwerking en vriendschap tussen het Nederlandse en Indonesische volk.¹¹¹ Het belang van de V.N-I kan dus worden samengevat in bovengenoemde doelen, met als prioriteit natuurlijk de opheffing van de koloniale status, oftewel de Indonesische onafhankelijkheid.

De V.N-I trachtte dit doel te bereiken door verschillende middelen in te zetten. Het eerste middel dat werd genoemd in het manifest was het opwekken van de belangstelling voor de Indonesische koloniale status, het geven van voorlichting over Indonesië, het houden van lezingen, het houden van radiotoespraken, het organiseren van tentoonstellingen over Indonesië, het organiseren van cursussen en het uitgeven van orgaan of andere publicaties uitgeven.¹¹² Bovengenoemde middelen zijn uiteindelijk lobbytactieken voor de belangen van de V.N-I De Blauw en Severijn gaven in hun boek ook een karakterisering van de V.N-I Alhoewel oud V.N-I voorzitter Willem Wertheim in later in zijn leven betoogde dat de V.N-I een politieke strijdvereniging was, concludeerden De Blauw en Severijn dat dit genuanceerder ligt. Volgens hen was de V.N-I een politieke drukvereniging én een platform voor het ontmoeten van andersdenkenden. De V.N-I moet dan ook als een elitevereniging worden gezien bestaande uit linkse intellectuelen, die niet zozeer bezig was met hun achterban. Volgens De Blauw en Severijn geloofde de V.N-I in haar eigen idealisme, en dat zij zonder een achterban of steun van politieke partijen ook invloed kon uitoefenen op het regeringsbeleid.¹¹³

In de literatuur kan de V.N-I het beste worden geplaatst bij de *citizen groups*, oftewel een belangengroepering dat bestaat uit burgers. De vraag hierbij is of de V.N-I dan ook als een elitevereniging moet worden gezien, of dat zij wel degelijk zo veel mogelijk burgers wilde betrekken bij hun belangen. In de literatuur van *inside* en *outside lobbying* bestaat hierover discussie. Aan de ene

¹¹¹ Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) Archief Vereniging Nederland-Indonesië (249-0884A), inv. nr. A1, Oprichtingsmanifest Vereniging Nederland-Indonesië (1945).

¹¹² Ibidem.

¹¹³ De Blauw en Severijn, *De Vereniging Nederland-Indonesië. Vooruitstreven Nederland. Dekolonisatieopvattingen en de houding in het konflikt met Indonesië*, 129 en 130.

kant bestaat de gedachte dat *citizen group* wel degelijk een voordeel heeft bij het creëren van een groepering, aangezien er een gezamenlijk belang is dat mensen kan verbinden.¹¹⁴

Anderzijds bestaat hierin ook de gedachte dat het voor dit soort belangengroeperingen juist problematisch is om een groep te creëren. Als er bijvoorbeeld bij deze soort belangengroeperingen een doel is om een wet te veranderen, dan bestaat de kans dat bij deze belangengroeperingen een grote groep meelifters aanwezig is. Bij deze meelifters bestaat de gedachte dat een actieve deelneming bij deze belangengroepering te verwaarlozen is. De kosten van bijvoorbeeld een lidmaatschap weegt hierbij dan zwaarder dan het ideaal.¹¹⁵ Dit kan dus ook betekenen dat deze meelifters wel achter de boodschap of het streven van de belangengroepering staan, alhoewel ze geen lid zijn van de belangengroepering. Dit maakt de totale omvang van burgers die achter een bepaald politiek doel staan diffuus.

Hiermee kan een koppeling worden gemaakt bij de omvang van de V.N-I. Op hun hoogtepunt had de V.N-I 2400 leden.¹¹⁶ Dit is geen aanzienlijk ledenaantal en hieruit zou geconcludeerd kunnen worden dat de V.N-I weinig slagkracht had. Vanuit de literatuur van *inside* en *outside lobbying* kan echter wel de nuance worden gelegd door de meelifters die bij belangengroeperingen zoals de V.N-I aanwezig kunnen zijn. Dit betekent dat het ledenaantal van de V.N-I in absolute leden gering was, maar dat de bestaande groep meelifters het beeld geeft dat de V.N-I een aanhang genoot. Alhoewel dit dus niet werd vertaald in het ledenaantal. Het is ook aannemelijk dat er wel degelijk burgers waren die achter de doelen van de V.N-I stonden, maar om verschillende redenen zich niet als lid hadden aangemeld. Dit kon bijvoorbeeld door de kosten van een lidmaatschap. Daarbij laten het petitionnement, met 233.000 handtekeningen, en de demonstraties in 1946 en 1947 zien dat burgers wel degelijk sympathie hadden voor de belangen van de V.N-I

Een ander karakterelement dat vanuit de literatuur van *inside* en *outside lobbying* kan worden gekoppeld aan de V.N-I is de identiteit van de belangengroepering. De identiteit van een belangengroepering als de V.N-I is niet duidelijk. Dit komt doordat burgers van allerlei achtergronden zich kunnen aansluiten bij de belangengroepering, en dat bij burgers de kans bestaat dat zij in bepaalde fases andere maatschappelijke kwesties belangrijker vinden. Doordat de identiteit van de

¹¹⁴ Andreas Dür en Gemma Mateo, *Insiders versus Outsiders. Interest Group Politics in Multilevel Europe* (New York 2016) 19.

¹¹⁵ *Ibidem*, 19.

¹¹⁶ De Blauw en Severijn, *De Vereniging Nederland-Indonesië. Vooruitstreven Nederland. Dekolonisatieopvattingen en de houding in het conflict met Indonesië*, 89.

belangengroepering niet duidelijk is, kan de groep meelifters groter worden, en blijft de belangengroepering an sich gering qua omvang.¹¹⁷

Dit karakterelement is ook terug te zien bij de V.N-I De Vereniging bestond uit mensen met uiteenlopende achtergronden en visies. Zo had de Vereniging leden van de PvdA, leden van de CPN, waren er ook leden vanuit de religieus-sociale hoek en was er ook een grote groep intellectuelen aanwezig. Dit maakte de V.N-I complex en kon er ook nauwelijks sprake zijn van een gezamenlijk identiteit. Het enige wat hen in principe verbond, was het standpunt dat Nederlands-Indië moest worden ontheven van zijn koloniale status. Alhoewel deze diffuse identiteit van de V.N-I dus als een nadeel kan worden gezien, laat het petitionnement in 1946 ook zien dat het een kracht kan zijn. Zoals in hoofdstuk 2 was te lezen, kreeg het petitionnement bijval vanuit verschillende hoeken en groeperingen in de maatschappij. Het feit dat er mensen van verschillende achtergronden aanwezig waren bij de V.N-I, kon er dus ook voor hebben gezorgd dat bij het petitionnement zoveel handtekeningen werden verworven.

Het is uiteindelijk lastig om de V.N-I te duiden binnen de Nederlandse maatschappij na de Tweede Wereldoorlog. Het geringe ledenaantal kan suggereren dat de V.N-I een elitevereniging was die alleen bestond uit mensen van een bepaalde welstand. Dit klopt enerzijds omdat aan het lidmaatschap ook kosten waren verbonden, en dat dit voor sommigen een drempel kon zijn om zich als lid aan te melden. Aan de andere kant kan dit beeld worden genuanceerd door in gedachten te nemen dat er waarschijnlijk ook een grote groep meelifters bestond. Deze meelifters waren waarschijnlijk burgers uit verschillende hoeken van de samenleving. Als deze meelifters worden meegenomen in het bestaande beeld, dan is de V.N-I geen elitevereniging. De V.N-I kan hierbij dan als een katalysator worden gezien van progressieve bewegingen omtrent de onafhankelijkheid van Indonesië.

De lobbytactieken van de V.N-I

De lobbytactieken van de V.N-I kunnen beter worden geduid als wordt aangetoond welke lobbytactieken veelvuldig voorkwamen bij de V.N-I, en hoe deze lobbytactieken in verhouding staan tot de lobbytactieken die bij studies naar *inside* en *outside* lobby aan het licht zijn gekomen. Binnen het concept van *outside lobbying* wordt een onderscheid gemaakt tussen vier strategieën die veelvuldig worden gehanteerd door belangengroeperingen: de media gerelateerde strategie, het

¹¹⁷ Dür en Mateo, *Insiders versus Outsiders. Interest Group Politics in Multilevel Europe*, 21.

informereren van en over burgers, het mobiliseren van burgers en demonstraties.¹¹⁸ Deze strategieën komen veelvuldig voor bij belangengroeperingen als de V.N-I

De media-strategie bestaat uit een duidelijk doel: de belangengroepering benaderd journalisten om aandacht te vragen voor datgene dat leeft, waardoor de positie van de belangengroepering duidelijk wordt voor burgers. Dit resulteert in het geven van interviews, het geven van persconferenties en het uitgeven van bepaalde publicaties. De andere drie strategieën zijn gericht op burgers. Als het gaat om het informeren van burgers over het doel van de belangengroepering, dan is er nauwelijks sprake van direct contact tussen de burger en belangengroepering, tenzij lezingen worden gegeven. Het mobiliseren van burgers en het organiseren van demonstraties is daarentegen wel direct contact nodig. Bij het organiseren van een petitie, waarbij een deel van de aanhang dus is gemobiliseerd, wordt van de belangengroepering verlangd dat burgers dit ondertekenen, wat uiteindelijk vanuit het perspectief van de burgers qua inzet minimaal is. Bij het organiseren van demonstraties wordt daarentegen meer verlangd van de burgers.¹¹⁹

Bij het informeren en mobiliseren van burgers, en het organiseren van demonstraties, is belangrijk voor belangengroeperingen om direct contact te hebben met burgers. Het ultieme doel is uiteindelijk om via deze strategieën media-aandacht te krijgen voor datgene wat de belangengroep wilt bereiken, omdat politici uiteindelijk hierdoor geprikkeld kunnen worden en beïnvloed. Dit kenmerkt het verschil ook met de mediastrategie. Door middel van de mediastrategie poogt een belangengroepering medestanders te krijgen. De andere drie strategieën zijn er op gericht dat er een berichtgeving in de media is over datgene wat de belangengroepering nastreeft. Het gemeenschappelijke doel van deze vier strategieën is dat de publieke opinie wordt beïnvloed en dat vervolgens ook een politicus kan worden overgehaald om een keuze te maken in het beleid dat voordelig is voor de belangengroepering. Het genereren van media-aandacht en de steun van burgers is uiteindelijk ook noodzakelijk om druk uit te oefenen op politici.¹²⁰

De lobbyactiviteiten van de V.N-I tussen 1945 en 1947 zijn ook te verdelen onder deze vier strategieën. Wat betreft de mediastrategie is dit duidelijk terug te zien bij de wervingsactie van het petitionnement in 1946. De V.N-I wilde toen duidelijk de media opzoeken om aandacht te vragen voor het petitionnement. De V.N-I kreeg uiteindelijk ook radiozendtijd bij de VARA en kon via deze weg hun standpunt verkondigen en aandacht genereren voor het petitionnement. Daarnaast kreeg de V.N-I ook

¹¹⁸ Anke Tresch en Manuel Fischer, 'In search of political influence. Outside lobbying behaviour and media coverage of social movements, interest groups and political parties in six Western countries', *International Political Science Review* 36:4 (2015) 355-372, aldaar 356.

¹¹⁹ Ibidem, 357.

¹²⁰ Ibidem, 357.

aandacht in kranten. Hierbij moet wel duidelijk zijn dat *De Waarheid* veruit de meeste aandacht gaf aan de V.N-I en haar activiteiten. Andere kranten zoals *Het Vrije Volk*, en regionale kranten, schreven over de V.N-I. De reikwijdte van de V.N-I van de toenmalige kranten blijft uiteindelijk gering.

Het informeren van burgers is ook zichtbaar bij de V.N-I. Dit blijkt uit de circulaire en pamfletten die onder leden werden verspreid. Een middel van de V.N-I, zoals dat staat vermeld in het oprichtingsmanifest, is ook te scharen onder deze strategie. Dat middel was het organiseren van cursussen en studiekringen in het kader van de voorlichting over Indonesië. Deze strategie kwam bijvoorbeeld tot uiting bij de gala-avond eind 1945. Tijdens deze gala-avond maakte men kennis met de Indonesische cultuur, zij het op een elitaire wijze en niet bereikbaar voor een grote groep burgers met een modaal inkomen.

Het mobiliseren van burgers en demonstraties is duidelijk terug te zien in het omvangrijke petitionnement van 1946, maar ook in het petitionnement van 1945. De V.N-I wilde het petitionnement van 1945 aanbieden aan toenmalig minister-president Willem Schermerhorn in Den Haag. In het verslag van het oprichtingsjaar van de V.N-I wordt ook gesproken van 250 mensen die aanwezig waren bij het overdragen van het petitionnement aan Schermerhorn. In acht nemend dat de V.N-I tijdens deze actie ongeveer twee maanden bestond is dat een redelijk groot aantal, alhoewel dit aantal niet hard kan worden gemaakt. Daarnaast is het petitionnement van 1946 een duidelijk voorbeeld dat de V.N-I poogde Nederlandse burgers te mobiliseren, en dat dit met 233.000 handtekeningen ook succesvol was. Daarbij heeft de V.N-I ook twee demonstraties in twee jaar tijd georganiseerd bestaande uit meerdere progressieve groeperingen. Ook hieruit blijkt dat de V.N-I genoeg slagkracht had om deze demonstratie te laten plaatsvinden.

Naast deze tactieken van *outside lobby*, paste de V.N-I ook *inside lobby* toe, alhoewel de *inside lobby* van de V.N-I niet sterk was. Deze *inside lobby* komt het beste tot uiting bij voorbereiding voor de Hoge Veluweconferentie in 1946. De V.N-I werd toen betrokken bij deze voorbereiding, in de vorm van een vragenlijst. Via de vragenlijst wist de V.N-I direct hun standpunt te verkondigen aan het toenmalige ministerie van Overzeesche Gebieden. *Inside lobby* was ook terug te zien in intrede van Tweede Kamerlid Nico Palar van de PvdA in het landelijk bestuur van de Vereniging. De vraag hierbij blijft echter in hoeverre dit invloed op de regering deed vergroten. Hierover blijft onduidelijkheid bestaan. Daarbij had Palar geen sterke positie in de PvdA. Hij was namelijk een sterke tegenstander van een militaire confrontatie tussen Nederland en de Indonesische Republiek. Hiermee behoorde hij tot een minderheid binnen de PvdA.¹²¹

¹²¹ Huygens Instituut, <https://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn5/palar> (geraadpleegd 3 januari 2024).

Wat betreft de steun van de PvdA aan de V.N-I, is deze niet van structurele aard geweest. In de beginjaren van de V.N-I was deze steun nog het sterkst. Dit was bijvoorbeeld terug te zien in de steun van de PvdA tijdens de demonstratie in 1946. De V.N-I verkondigde toen ook een constructiever geluid dan dat ze later zouden doen als de keuze voor een militaire confrontatie steeds meer aanzienlijker werd. Uiteindelijk trok de PvdA zich na 1947 volledig terug. Dit kwam mede door de versterkte partijdiscipline en het groeiende anticommunisme binnen de partij.¹²² De V.N-I kreeg namelijk in haar beginjaren ook steun van de CPN. *De Waarheid* drukte immers nog de meeste artikelen over de V.N-I. De CPN trok hun steun uiteindelijk ook terug, na te veel verdeeldheid binnen de V.N-I.

De vraag is nu uiteindelijk of deze lobbytactieken van *inside* en *outside lobby* van de V.N-I impact hadden op de regering. In een recente studie naar *outside lobby* wordt in het kader van deze vraag conclusies getrokken. Uit deze studie bleek dat *outside lobby* succesvol kan zijn aan de hand van twee factoren: de aanvullende lobbytactieken die worden toegepast en de context waarin de *outside lobby* plaatsvindt.¹²³ Zo kan meer invloed op beleid worden gegenereerd als een lobbygroep of belangengroepering een samenwerking vormt met andere verwante groeperingen die hetzelfde doel nastreven. Daarnaast is de context ook belangrijk als het gaat om succes. Als de *outside lobby* wordt gevoerd in een context waarin er een brede steun is bij de bevolking voor datgene wat door een groepering wordt nagestreefd, dan is de kans op succes groter.¹²⁴

Ken Kollman noemt een context waarin brede steun bestaat voor een bepaald doel bij een belangengroepering ook wel *salience*. Deze term kan het meest adequaat worden vertaald als de mate waarin burgers voor een politiek doel staan. Volgens Kollman is dit ook de kern van de politiek dat een belangengroepering bedrijft. Politici willen namelijk weten in hoeverre bepaalde politieke kwesties leven bij burgers. Kwesties die in sterke mate leven onder het volk zullen zwaarder wegen bij keuzes die politici maken. Politici zijn hierin tot op een bepaalde hoogte afhankelijk van belangengroeperingen. Hierdoor hebben belangengroeperingen een voordeel bij het sturen van signalen naar de politiek, en daarmee ook te kunnen aantonen in hoeverre burgers achter een bepaald doel staan.¹²⁵

Er zijn twee belangrijke momenten aan te wijzen waarin de V.N-I liet zien in hoeverre de Indonesische onafhankelijkheid leefde onder burgers. Dit was bij de demonstratie van 1946. Hierin

¹²² De Blauw en Severijn, *De Vereniging Nederland-Indonesië. Vooruitstreven Nederland. Dekolonisatieopvattingen en de houding in het konflikt met Indonesië*, 126 en 127

¹²³ Iskander de Bruyker en Jan Beyers, 'Lobbying strategies and succes: Inside and outside lobbying in European Union legislative politics', *European Political Science Review* 11:1 (2019) 57-74, aldaar 72.

¹²⁴ Ibidem, 72.

¹²⁵ Kollman, *Outside lobbying. Public Opinion & Interest Group Strategies*, 9.

wist de V.N-I 20.000 burgers vanuit allerlei achtergronden te mobiliseren. De boodschap van deze demonstratie was ook dat de onderhandelingen tussen Nederland en de Indonesische zou worden hervat. Uiteindelijk zou dit ook geschieden. Hierdoor kan de demonstratie ook als succesvol worden gezien in het bereiken van haar doel. De vraag hierbij is in hoeverre de regering door deze demonstratie werd beïnvloed. Het is wel aannemelijk dat deze demonstratie bekend was bij de regering. Een ander belangrijk moment was het petitionnement van 1946. Met 233.000 wist de V.N-I aan te tonen hoe de wil voor een vreedzame oplossing leefde onder Nederlandse burgers. Toen het petitionnement werd aangeboden bij de regering, was het doel van de V.N-I echter al bereikt. De Commissie-Generaal was namelijk al aanwezig in Nederlands-Indonesië. Desalniettemin zal dit petitionnement niet zijn ontgaan bij de regering. De V.N-I zocht namelijk actief de media op en vanuit verwante belangengroeperingen werd een beroep op de achterban gedaan om achter het petitionnement te staan.

In dit hoofdstuk is aangetoond dat de V.N-I als een elitevereniging kan worden gezien, maar dat het wel degelijk het doel van de Vereniging was om brede steun te ontvangen, waarmee dit beeld van elitevereniging wordt genuanceerd. Het is ook zeer waarschijnlijk dat de V.N-I een brede steun ontving, maar dat dit niet werd vertaald in het ledenaantal. De lobbytactieken van de V.N-I om deze brede steun te vergaderen zijn te verdelen onder de lobbytactieken die ook bij de onderzoeken naar *outside lobby* worden onderscheiden van elkaar. Deze tactieken waren de media-strategie, het informeren en mobiliseren van burgers en het organiseren van demonstraties. Het is daarbij ook duidelijk geworden dat de *inside lobby* ten opzichte van de *outside lobby* minder aanwezig was bij de V.N-I dit kwam doordat de V.N-I geen structurele steun kreeg van de PvdA en de CPN.

Conclusie

In dit onderzoek werd de vraag gesteld hoe de V.N-I als vereniging kan worden geduid aan de hand van de lobbytactieken die zij uitvoerden 1945 en 1947 op de publieke opinie en het regeringsbeleid tijdens periode waarin de Indonesische onafhankelijkheid ter discussie werd gesteld. Deze lobbytactieken werden geduid aan de hand van twee wetenschappelijke concepten in de politieke wetenschappen: *inside* en *outside* lobby. Hoofdstuk 1, 2 en 3 hebben hierbij de volgende inzichten opgeleverd.

Hoofdstuk 1 liet blijken dat de V.N-I als een lobbygroep kan worden gezien. Het oprichtingsmanifest geeft namelijk een duidelijk beeld welke middelen werden ingezet om de doelen te bereiken. Dit waren niet louter politieke doelen, maar het eerste geformuleerde doel, waarin werd gepleit voor de ontheffing van de koloniale status van Nederlands-Indië, laat zien dat de V.N-I een duidelijk politiek standpunt innam. Daarbij bestond de V.N-I uit personen van verschillende achtergronden, waardoor een sterke identiteit niet werd ontwikkeld.

Hoofdstuk 2 liet blijken welke tactieken de V.N-I hanteerde om het regeringsbeleid te beïnvloeden, alsmede de publieke opinie. Vanaf augustus 1945 tot januari 1946 is de V.N-I nog niet duidelijk zichtbaar in het maatschappelijk debat over het onafhankelijkheidsstreven van de Indonesische Republiek. Vanaf 1946 veranderde dit, met als hoogtepunt de demonstratie in de markthallen van Amsterdam. De opkomst van ongeveer 20.000 mensen laat zien dat de V.N-I een vereniging was die in staat was om burgers te mobiliseren. Dit gold ook voor het petitionnement van 1946. De 233.000 handtekeningen die de V.N-I verzamelden geven blijk van een groot aantal burgers die sympathiek stonden tegenover het doel van de V.N-I om tot een vreedzame oplossing te komen tussen de Indonesische Republiek en de Nederlandse regering.

In hoofdstuk 3 werden de lobbytactieken geanalyseerd aan de hand van inzichten in de literatuur van de onderzoeken naar *outside* en *inside* lobby. De lobbytactieken van de V.N-I kunnen gekoppeld worden aan de lobbytactieken die kenmerkend zijn voor belangengroeperingen als de V.N-I. Vanuit deze literatuur wordt de V.N-I ook wel gezien als een *citizen group*: een belangengroepering bestaande uit burgers die een bepaald politiek doel nastreven. Kenmerkend voor een *citizen group* is dat er geen sterke identiteit bestaat, aangezien burgers van verschillende achtergronden zich kunnen aansluiten bij de belangengroepering. Dit was ook het geval bij de V.N-I. De leden van de V.N-I waren veelzijdig qua achtergrond, waardoor de gedachte van een onafhankelijk Nederlands-Indië de gemene deler werd onder de leden. De veelzijdigheid in het ledenbestand had ook voordelig uitgewerkt. Het petitionnement van 1946 is hier een voorbeeld van.

Uit de literatuur van *inside* en *outside* lobby bleek ook dat een samenwerking met verwante groepen juist tot succes kan leiden.

Hoe kan de V.N-I nu worden geduid aan de hand van deze inzichten? De Blauw en Severijn zijn duidelijk in hun visie op de vereniging. De V.N-I zou een politieke drukvereniging zijn en een platform voor andersdenkenden.¹²⁶ De Blauw en Severijn karakteriseerde de V.N-I hierdoor ook als een elitevereniging van geringe omvang, omdat het voor een aanzienlijk deel bestond uit linkse intellectuelen. Dit elitaire karakter zorgde er ook voor dat de V.N-I 'in haar idealisme geloofde zonder een 'achterban' of steun een der politieke partijen, werkelijke invloed op het regeringsbeleid te kunnen uitoefenen'.¹²⁷ Dit beeld kan worden genuanceerd door de circulaire die de V.N-I naar de leden stuurde. In hoofdstuk 2 werd duidelijk dat in deze circulaire een duidelijke oproep werd gedaan om zoveel mogelijk leden te werven. Dit laat zien dat de V.N-I niet in een zichzelf gekeerde vereniging wilde zijn waar alleen plaats was voor mensen van een bepaalde welstand. Ze wilde wel degelijk een grote aanhang creëren.

De vraag die hierbij kan worden gesteld is hoe succesvol de V.N-I was in haar lobbytactieken. In andere woorden: zijn politici tussen 1945 en 1947 beïnvloed door de V.N-I? Volgens de Blauw en Severijn was de V.N-I niet succesvol in haar lobby, omdat de V.N-I in de loop der tijd haar steun van de CPN en de PvdA verloor. Ken Kollman benoemt in zijn onderzoek dat succesvolle *outside* lobby in zijn meest flagrante vorm ook zeldzaam is. Een politicus die door *outside* lobby verandert van tegenstander naar voorstander bij een bepaald politiek debat komt dus nauwelijks voor. Dat een politicus van gedachte verandert door *outside* lobby kan dus niet met zekerheid worden vastgesteld. Door middel van interviews kon Kollman wel achterhalen wat politici volgens henzelf zou beïnvloeden. Hier kwam uit dat *outside* lobby succesvol kon zijn als een groot aantal 'gemiddelde' burgers van zich laat horen over een bepaald politiek onderwerp, bijvoorbeeld door brieven te schrijven. Dit geluid moet consistent zijn en niet strak georganiseerd door bijvoorbeeld collectieve acties.¹²⁸

Dit zou kunnen betekenen dat de V.N-I niet erg succesvol was in hun lobbytactieken, want veel acties, zoals de demonstraties en petitionnementen waren georganiseerd en kende vaak een hoogtepunt. Daarna zwakte het geluid ook af. Er was ook geen grote groep burgers die consistent bij de Nederlandse regering lobbyde voor een onafhankelijk Nederlands-Indonesië of vreedzame oplossing. Uit recente studies, zoals die in hoofdstuk drie zijn besproken, bleek daarentegen echter

¹²⁶ De Blauw en Severijn, *De Vereniging Nederland-Indonesië. Vooruitstreven Nederland. Dekolonisatieopvattingen en de houding in het konflikt met Indonesië*, 129.

¹²⁷ Ibidem, 130.

¹²⁸ Kollman, *Outside Lobbying. Public Opinion & Interest Group Strategies*, 72 en 73.

wel dat een hoge *salience* onder burgers en een samenwerking met verwante groepen een succes kan opleveren. Dit kwam wel tot uiting bij bijvoorbeeld de twee demonstraties en de twee petitionnementen. Vanuit dit inzicht zou wel gezegd kunnen worden dat politici tot op een zeker hoogte zijn beïnvloed. Het blijft echter lastig om bloot te leggen dat politici direct door acties van de V.N-I zijn beïnvloedt.

De vraag of progressieve groeperingen succes hadden na de Tweede Wereldoorlog in het kader van de onafhankelijkheidsperiode van Nederlands-Indië kan ook een beginpunt zijn voor andere onderzoeken. Het biedt namelijk een verhelderend beeld van progressieve bewegingen die sympathiek stonden tegenover de Indonesische onafhankelijkheid. Daarbij kan ook worden geanalyseerd hoe deze groeperingen waren gepositioneerd ten opzichte van de landelijke politiek.

Literatuurlijst

- Aalders, Gerard, *Wilhelmina. Mythe, fictie en werkelijkheid* (Driebergen 2018).
- Baal, Jan van, 'Jan Petrus Benjamin De Josselin De Jong (13 maart 1886 – 15 november 1964)', *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* 121:3 (1965) 293-302.
- Berge, Tom van den, *H.J. van Mook 1894-1965. Een vrij en gelukkig Indonesië* (Amersfoort 2014).
- Blauw, Seerp de en Lodewijk Severein, *De Vereniging Nederland-Indonesië* (Amsterdam 1981).
- Brands, M.C., 'De foutjescultuur. Over de Haagse missiedrift', *Hollands Maandblad* 710:1 (2007).
- Bruyker, Iskander de en Jan Beyers, 'Lobbying strategies and succes: Inside and outside lobbying in European Union legislative politics', *European Political Science Review* 11:1 (2019) 57-74.
- Daalder, Hans, *Vier jaar nachtmerrie. Willem Drees 1886-1988. De Indonesische kwestie* (Amersfoort 2004).
- Doel, H.W. van den, *Afscheid van Indië* (Amsterdam 2001).
- Dür, Andreas en Gemma Mateo, 'Gaining acces or going public? Interest group strategies in five European countries', *European Journal of Political Research* 52:5 (2013).
- Dür, Andreas en Gemma Mateo, *Insiders versus Outsiders. Interest Group Politics in Multilevel Europe* (New York 2016).
- Fasseur, Cees, *Eigen meester, niemands knecht. Het leven van Pieter Sjoerds Gerbrandy. Minister-president van Nederland in de Tweede Wereldoorlog* (Amsterdam 2014).
- Foray, Jennifer L., *Visions of Empire in the Nazi-Occupied Netherlands* (Cambridge 2012).
- Giebels, Lambert, *Beel. Van vazal tot onderkoning* (Zeist 2002).
- Jan Bank, *Katholieken en de Indonesische Revolutie* (Amsterdam 1983).
- Kollman, Ken, *Outside Lobbying. Public Opinion & Interest Group Strategies* (Princeton 1998).
- Korteweg, Ariejan en Eline Huisman, *Lobbyland. De schaduw machten die ons besturen* (Amsterdam 2022).
- Langeveld, Herman, *De man die in de put sprong. Willem Schermerhorn 1894-1977* (Amsterdam 2014).

- Liempt, Ad van, *Nederland valt aan. Op weg naar oorlog in Indonesië* (Amsterdam 2012).
- Niel, Robert van, 'Katholieken en de Indonesische Revolutie (Catholics and the Indonesian Revolution)', *The Journal of Asian Studies* 45:1 (1985) 187-189, aldaar 188.
- Poeze, Harry, *In het land van de overheersers. Indonesiërs in Nederland 1600-1950* (Dordrecht 1986).
- Reybrouck, David van, *Revolusi. Indonesië en het ontstaan van de moderne wereld* (Amsterdam 2020).
- Romijn, Peter, *De lange Tweede Wereldoorlog* (Amsterdam 2020).
- Smit, Herman, *Gezag is gezag. Kanttekeningen bij de houding van de gereformeerden in de Indonesische kwestie* (Hilversum 2006).
- Stutje, Jan Willem, *De man die de weg wees. Leven en werk van Paul de Groot 1899-1986* (Amsterdam 2000).
- Stutje, Klaas, *Behind the Banner of Unity: Nationalism and anticolonialism among Indonesian Students in Europe. 1917-1931* (Amsterdam 2016).
- Trensch, Anke en Manuel Fischer, 'In search of political influence. Outside lobbying behaviour and media coverage of social movements, interest groups and political parties in six Western countries', *International Political Science Review* 36:4 (2015) 355-372.

Archieven

- NIOD, Archief Indische Collectie (400), inv. nr. 4510, Jaarverslag over het eerste verenigingsjaar van de Vereniging Nederland-Indonesië.
- NIOD, Archief Indische Collectie (400), inv. nr. 5471, Circulaire (1946).
- NIOD, Archief Indische Collectie (400), inv. nr. 5471, Programma gala kunstavond (1945).
- NIOD, Archief Indische Collectie (400), inv. nr. 5471, Statuten en Reglement van de Vereniging Nederland-Indonesië (1945).
- NIOD, Archief Vereniging Nederland-Indonesië (249-0884A), inv. nr. A1, Oprichtingsmanifest Vereniging Nederland-Indonesië (1945).
- NIOD, Archief Vereniging Nederland-Indonesië (249-0884A), inv. nr. A1, Telegram aan koningin Wilhelmina (1945).

Internetsites

<https://resources.huuygens.knaw.nl/retroboeken/nib/#page=408&accessor=toc&source=1&size=968&view=imagePane>.

Huygens Instituut,
Huygens Instituut, <https://resources.huuygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn5/palar>

Huygens Instituut,
<https://resources.huuygens.knaw.nl/repertoriumzendingmissie/gids/persoon/1308137090>

Parlement.com, https://www.parlement.com/id/vg09ll02pzty/h_j_de_dreu

Kranten

'Kunstavond Nederland Indonesië. Herdenking van een oningeloste belofte', *De waarheid* (8 december 1945).

'Geen oorlog van volk tegen volk. Grote demonstratie in Amsterdam voor overleg met Indonesië', *De Waarheid* (4 februari 1946).

'Geen oorlog van volk tegen volk. Massale betooging stemt in met regeeringspolitiek', *Het Parool* (4 februari 1946).

'Punten uit het Petitionnement', *Het Vrije Volk: democratisch-socialistisch dagblad* (3 augustus 1946).

'Doe mee!', *Het Vrije Volk: democratisch-socialistisch dagblad* (21 augustus 1946).

'Petitionnement Nederland – Indonesië', *Nieuwe Winterswijkse courant* (26 juli 1946).

""Nederland-Indonesië"" organiseert betoging Tegen gebruik van geweld', *Het Parool* (11 juni 1947).

'Vergadering vraagt verder overleg ""Nederland-Indonesië""', *Het dagblad : uitgave van de Nederlandsche Dagbladpers te Batavia* (23 juni 1947).

'Nederland-Indonesië', *De waarheid* (11 september 1945).

'Petitionnement aan Schermerhorn', *Het parool* (20 oktober 1945).